

Muziektheaterstuk van Theatergroep DeltaDua

p. 17

In dit nummer

Nederland gaat Indonesië helpen met onderzoek menselijke resten.....2

Bakermat van een wereldmerk.....3

Kasten vol schuldgevoel.....7

Sophiahof – Van Indië tot nu *Nieuw*14

Einde van Stichting Nasi Idjo.....18

Het verhaal van een Sinyo (6 slot).....19

Haagse heer met een roze hart overleden.25

Het Bandoeng Adresboek.....26

Van de redactie

Het eerste artikel in deze editie gaat over de hulp die Nederland heeft aangeboden aan Indonesië om te helpen met het onderzoek naar de menselijke resten die zijn gevonden in enkele massagraven. De resten zijn vrijwel zeker afkomstig van de verdwenen oorlogsschepen in de Javazee. Dan een artikel over de Wageningen Universiteit, waarvan de wortels diep in Indonesië liggen. Verder wat te doen met alle schedels en andere menselijke artefacten die in de depots van musea liggen? Ook het laatste deel van "Het verhaal van een Sinyo". Tenslotte een stuk over een bijzonder mens, die zich zijn hele leven heeft ingezet voor de homo-emancipatie en een stuk over het Bandoeng Adresboek. **Heeft u trouwens zelf een**

verhaal te vertellen, waarvan u denkt dat dit onze lezers zal interesseren? NICC Magazine stelt haar redactionele inhoud graag voor u open. De redactie wenst u weer heel veel leesplezier. Graag willen wij u ook wijzen op de mogelijkheid **NICC Magazine als advertentie medium** te gebruiken. Hierbij een oproep aan alle lezers die eigenaar zijn van een bedrijf of er werkzaam zijn als PR manager om NICC Magazine als mogelijkheid te zien om **uw bedrijf of product onder de aandacht** van nu 9500 abonnees te brengen. Tevens willen wij een beroep doen op uw waardering als abonnee voor het zeer vele werk dat wij maandelijks aan NICC Magazine hebben. Houdt u in gedachten dat NICC Magazine geheel GRATIS is, hetgeen echter niet betekent dat wij geen kosten hebben. Juist in deze tijden is

uw betrokkenheid bij NICC Magazine van groot belang en vragen wij u een **VRIJWILLIGE DONATIE**. Wij zullen u daarvoor zeer dankbaar zijn en u zult verzekerd zijn van een blijvende gratis toezending van uw geliefde en gewaardeerde NICC Magazine. Onze volledige bankgegevens zijn: (BIC: RABONL2U) **NL39 RABO 0129 2168 36**, t.n.v. **N.I.C.C.** Den Haag NL. Mogen wij u tenslotte vragen om NICC Magazine zoveel mogelijk bij uw familie, vrienden en kennissen onder de aandacht te brengen? Vraag hen ook gratis abonnee te worden. Wij wensen u weer veel plezier met uw NICC Magazine. En mede dankzij uw donaties en advertenties kan NICC Magazine helemaal GRATIS blijven.

Hans Vogelsang, hoofdredacteur.

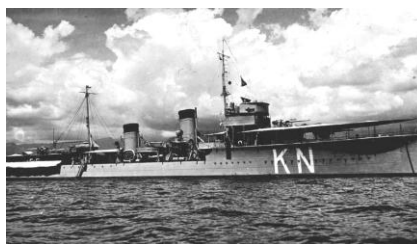
Nederland gaat Indonesië helpen met onderzoek menselijke resten

In Indonesië zijn stoffelijke resten gevonden die vermoedelijk toebehoorden aan drie Nederlanders die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn omgekomen bij de Slag in de Javazee.

Bij graafwerkzaamheden op Oost-Java, op een begraafplaats in het dorpje Sedayulawas, dat wordt aangeduid als de rustplaats van drie Nederlandse marinemensen, zijn afgelopen week de stoffelijke resten aangetroffen.

Het zou gaan om opvarenden van de Hr. Ms. De Ruyter, meldt The Jakarta Post. Het ministerie van Defensie laat weten dat er onderzoek plaatsvindt, maar wil daar verder niet op vooruitlopen. Vertegenwoordigers van het Indonesische ministerie van Buitenlandse Zaken en personeel van de Nederlandse ambassade de opgraving hebben bijgewoond. Volgens een woordvoerder van het

district Brodong lagen de overblijfselen 'verspreid over het schip, toen het wrak werd gevonden.'

Onderzoek Nederland

Eerder kondigde defensie-minister Ank Bijleveld al onderzoek aan van Nederland samen met de Indonesische autoriteiten naar locaties waar mogelijk stoffelijke resten liggen van zeelieden van de gezonken Nederlandse oorlogsschepen.

De oorlogsbodems vergingen op 27 februari 1942, nu 76 jaar

geleden, tijdens de Slag om de Javazee met de Japanners. Meer dan 1.100 opvarenden vonden destijds de dood.

Respectvolle rustplaats

"Alle gesneuvelde militairen verdienen een respectvolle laatste rustplaats. Voor de nabestaanden is dit zeer belangrijk, want ook zij verdienen rust. Daar zet het kabinet zich voor in", zei de minister eerder.

De schepen, oorlogsschepen met beschermde status, zijn vermoedelijk in 2016 illegaal geborgen om het ijzer te verkopen. In dat jaar hoorde Nederland pas precies waar de schepen lagen.

Geen spoor daders

Indonesische media berichtten eerder, dat er vergunningen

zouden zijn afgegeven voor bergingswerkzaamheden in het gebied waar de schepen lagen. Ook zouden menselijke resten in een verzamelgraf zijn begraven. Wie de schepen heeft geborgen zou volgens Defensie niet te achterhalen zijn. Eerder onderzoek van beide landen heeft geen spoor van de daders of de schepen opgeleverd.

Indonesië heeft positief gereageerd op het aanbod van Nederland om experts van de Koninklijke Landmacht te laten helpen bij het onderzoek naar de verdwijning van Nederlandse oorlogsschepen in de Javazee.

Minister Bijleveld schrijft in een brief aan de Tweede Kamer dat experts van de Bergings- en Identificatiedienst vandaag nog naar Indonesië vliegen om de politie te helpen met het opgraven en analyseren van stoffelijke resten, die afkomstig zouden kunnen zijn van de verdwenen Nederlandse schepen. De marine-schepen De Ruyter, Java en Kortenaer werden op 27 februari 1942 bij de Slag in de Javazee tot zinken gebracht door de Japanse marine. Meer dan 1100 opvarenden vonden de dood.

Volgens minister Bijleveld hebben de Indonesische autoriteiten in

aanwezigheid van Nederlanders van de ambassade ter plaatse de situatie verkend. Ook is de Indonesische politie een onderzoek gestart, waarbij de onderzoekslocatie veilig is gesteld. Verder zijn gevonden stoffelijke resten geborgen, zodat experts die kunnen onderzoeken.

Eind 2016 ontdekten duikers dat de wrakken waarschijnlijk zijn weggehaald. Mogelijk hebben bergingsbedrijven ze gesloopt om ze als oud ijzer te verkopen. Onderzoek door Nederland en Indonesië heeft geen spoor van de restanten van de schepen of van de daders heeft opgeleverd.

Bakermat van een wereldmerk

100 jaar Universiteit van Wageningen

De 100-jarige Universiteit van Wageningen heeft een goede reputatie in de wereld. Hoe is dat imago eigenlijk ontstaan? Albert Sikkema reisde naar Indonesië, de bakermat van het wereldmerk: Wageningen.

Suikerrietplantage op Java begin 20^e eeuw (foto WUR Library)

Midden in de Javaanse stad Bogor – een miljoen inwoners – ligt een groene long van 87 hectare. Terwijl het hectische verkeer de rondweg om de botanische tuin onveilig maakt, krijgen groepen Indonesische schoolkinderen biologielees in deze oase van rust. Bogor Botanical Gardens bevat 14

duizend tropische planten en bomen, van woudreuzen tot vele soorten palmbomen. De tuin bevat ook een oud laboratorium en een zoölogisch museum, uit de tijd dat Bogor nog Buitenzorg heette en in Nederlands-Indië lag. De plantentuin werd in 1817 opgericht door de Nederlander Reinwaldt, die een plek wilde creëren 'die aan den weetlust voldoening geeft'.

Deze botanische tuin was honderd jaar geleden het centrum van het landbouwkundig onderzoek in Nederlands-Indië. Ik zoek naar sporen van Wageningen Universiteit, maar kom die niet tegen. Ik vind wel het Treub-laboratorium, het Hoofdkantoor van het Boswezen en het Laboratorium voor Agrogeologie en Grond Onderzoek, maar deze hoorden niet bij de Landbouwhogeschool Wageningen. Begin twintigste eeuw werd in Bogor de dienst uitgemaakt door Leidse, Utrechtse en Amsterdamse botanici, agronomen, chemici en bodemkundigen.

Door: Albert Sikkema

Bordje

Naast de botanische tuin staat de oude vestiging van de belangrijkste landbouwuniversiteit van Indonesië, het Institut Pertanian Bogor (IPB). De ietwat verwaarloosde oude campus heeft nog gebouwen met Nederlandse

Koloniaal laboratorium in Bogor

De Botanische Tuin in Bogor was honderd jaar geleden het centrum van het landbouwkundige onderzoek in Nederlands-Indië

pannendaken, maar inmiddels is IPB een grote universiteit met negen faculteiten en ruim 25 duizend studenten. De moderne hoofdvestiging zit in Bogor Dramaga, zo'n 15 kilometer en drie kwartier verkeersdrukte verwijderd van de stadskern. Daar tref ik Nanik Purwanti.

Purwanti werkt als voedingstechnoloog aan de faculteit Agricultural Engineering and Technology en promoveerde in 2012 in Wageningen. Ze vertelt over haar onderzoek en brengt me daarna naar een oud gebouw op de uitgestrekte campus. Daar hangt nog een bordje met 'Wisma Wageningen' erop, als aandenken aan een langjarig project van WUR en IPB. Het gebouw moet veertig tot vijftig jaar oud zijn en staat vrijwel leeg. Alleen de schuur is nog in gebruik, want daar voert de oude hoogleraar van Purwanti in de avonduren irrigatieproeven uit. Purwanti noch de International Office van IPB kan me meer vertellen over dit bijzondere stukje Wageningen in Bogor.

Plantages

De opmars van Wageningen op het wereldtoneel begon in Indonesië, maar niemand in Bogor heeft daar meer informatie over. Gelukkig is er de Nederlandse literatuur en de kennis over die periode. De Wageningse onderzoeker Harro Maat, van de WUR-leerstoelgroep Kennis, Technologie en Innovatie, schreef er zelfs een proefschrift over waarop hij in 2001 promoveerde.

In een notendop: toen de kersverse Landbouwhogeschool na zijn oprichting in 1918 zijn eerste afgestudeerden afleverde in de plantenveredeling, bosbouw en bodemkunde, ging ruim de helft van hen naar Nederlands-Indië. De meesten kwamen niet terecht in de laboratoria en proefstations van Buitenzorg in Bogor, want daar waren de Wageningers volgens de Leidse, Utrechtse en Amsterdamse professoren die er de scepter zwaaiden niet goed genoeg voor. De Wageningers kwamen terecht bij particuliere proefstations van Nederlandse plantage-eigenaren of in de voorlichtingsdienst. Zij hielden zich bezig met het verbeteren van de opbrengsten en productieomstandigheden voor belangrijke gewassen als rijst, koffie, rubber, kina en suikerriet.

Op de campus verderop toont Nanik Purwanti een bordje met Wageningen erop

Praktijkgericht

Ondanks de scepsis van de grootstedse hoogleraren won het praktijkgerichte Wageningen in de decennia daarna positie in Nederlands-Indië. De koloniale

planters bleken veel baat te hebben bij de praktijkkennis van de Wageningers. Wat ook hielp is dat sterke onderzoekers met praktijkervaring in Nederlands-Indië voor een functie in Wageningen kozen en daar nieuwe studenten gingen opleiden. Een voorbeeld is de in Amsterdam opgeleide botanicus Jacob Jeswiet, die tussen 1912 en 1925 werkte bij het proefstation voor de suikerteelt in Pasoeroean en in 1925 hoogleraar werd in Wageningen. Jeswiet verhoogde het suikergehalte van suikerriet, maar bovenal wist hij ziekteresistentie in te kruisen, waarmee hij de facto de suikerrietteelt op oost-Java redde. De planters schonken hem uit dankbaarheid een zeer riant landhuis nabij Wageningen.

Van Jeswiet zul je echter geen monument tegenkomen in Indonesië of in Nederland. Hij ontpopte zich in de Tweede Wereldoorlog tot een NSB'er en collaboreerde met de Duitse bezetters. Hij werd in 1946 oneervol ontslagen door de Landbouwhogeschool. Zijn suikerrietvariëteit POJ (Proefstation Oost-Java) wordt echter nog steeds gebruikt in de wereld.

Fotogalerij

Daarom ga ik op zoek naar het Proefstation Oost-Java. Dat is inmiddels omgedoopt tot het Indonesian Sugar Research Institute en is gevestigd in de kustplaats Pasoeroean. Een ouderwetse fietstaxi zet me voor

Brawijaya University in Malang met (rechts) een studiezaal

de deur af. Daar neemt een medewerker van het onderzoeksinstituut me mee naar het 'museum'. Dat is het oude hoofdgebouw van het proefstation dat inmiddels in gebruik is als badmintonzaal van het instituut. Waar is het museum?

Aan de muur hangt een fotogalerij. Jeswiet hangt er niet tussen, maar wel een andere 'Wageninger': directeur Johan Ewald van der Stok, die het rijstonderzoek opzette op het proefstation in Pasoeroean. Toen Van der Stok in 1925 hoogleraar Tropische Plantenteelt in Wageningen werd, werd zijn werk op Java overgenomen door de in Wageningen opgeleide JGJ van der Meulen. En die gaf de rijstveredeling een enorme push, stelt Harro Maat, door de op Java geteelde Japonica-variëteiten te kruisen met Indica-variëteiten uit China. Hij ontwikkelde daaruit het hoogproductieve Peta-rijstras.

Dit Peta-ras staat aan de basis van de Groene Revolutie in Azië, stelt Maat. Want jaren later kruiste het internationale rijstinstituut IRRI op de Filippijnen deze Peta met een andere soort tot een rijstras met nóg hogere opbrengsten.

Sterk imago

Het sterke imago van Wageningen in de wereld is in deze periode ontstaan, stelt Maat. Na de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog in 1949 – toen iedereen die banden met Nederland had het land uit moest – vonden de meeste Wageningse alumni moeiteloos een baan bij bedrijven en ontwikkelingsprojecten elders in de wereld, met name in Afrika. Wat daarbij hielp was het assistent-deskundigenprogramma van het ministerie van Buitenlandse Zaken, waarmee pasafgestudeerde Wageningers werkervaring in de tropen opdeden.

'Museum' van Indonesian Sugar Research Institute in Pasoeroean – v.h. het Proefstation Oost-Java

Terwijl de Wageningers gingen werken in langjarige projecten in Afrika, zocht Indonesië nieuwe internationale partners. Pas na

1965, toen Soeharto een militaire coup pleegde, kreeg Wageningen weer voet aan de grond in Indonesië. Door de vele persoonlijke contacten van Wageningers met de oude kolonie was Indonesië alweer snel de belangrijkste ontwikkelingspartner. Zo ging in 1979 een langdurige samenwerking van start met de universiteiten van Yogyakarta en Malang, waar elf medewerkers van de Landbouwuniversiteit werden gestationeerd om het onderwijs te verbeteren.

Ook mocht de Wageningse plantenveredelaar Gerard Grubben in 1984 een proefstation opzetten om nieuwe groenten te ontwikkelen voor de snel groeiende stedelijke bevolking op Java. Bij dit proefstation in Lembang werkten vijf Wageningse experts en zo'n vijftig Indonesische onderzoekers aan groenten als tomaat, komkommer en kousenband. Ze richtten laboratoria in, legden proeftuinen aan en maakten nieuwe kruisingen. Maar dan wordt het 1992 en worden de Wageningers er weer uitgezet.

Jan Pronk

De nieuwe breuk tussen Nederland en Indonesië ontstond toen het

Indonesische leger protestacties voor onafhankelijkheid van Oost-Timor bloedig onderdrukte. De toenmalige Nederlandse minister van Ontwikkelingssamenwerking Jan Pronk protesteerde hiertegen. Pronk had veel gezegd, omdat hij een internationale commissie voorzat die het ontwikkelingsgeld verdeelde. Zijn protest werd door de Indonesische president Soeharto gezien als koloniale bemoeizucht. En als represaille besloot hij op 25 maart 1992 dat alle Nederlanders het land uit moesten.

Ifar Subagiyo van de International Office van Brawijaya University.

Ik ga door naar Malang, waar Wageningen in 1992 een innige samenwerking met de Brawijaya University abrupt moest afbreken. Op de mooie compacte campus ontmoet ik professor Ifar Subagiyo, de directeur van de International Office van Brawijaya University. Hij kan zich de breuk nog goed herinneren, want in 1992 deed hij zijn promotieonderzoek in Wageningen. Toen Soeharto de breuk aankondigde, was Subagiyo in verwarring: mocht hij zijn PhD afmaken in Wageningen of niet? En hoe zat het met de financiering? Gelukkig kreeg hij een beurs in Wageningen en kon hij zijn onderzoek in 1996 afronden.

In Malang duiden ze de breuk van 1992 aan met één woord: 'Pronk'. Zo van: 'Vóór Pronk hadden we

een project met Wageningen.' De breuk bezegelde het lot van de Wageningen Office voor langjarige capaciteitsopbouw en een groot *farming systems*-project. Pas na 1996 ontstonden er weer formele samenwerkingsprojecten van Brawijaya met Wageningen.

Trendbreuk

De plantenveredelaar Grubben was echter een jaar na 'Pronk' alweer terug in Indonesië. Hij ging een sierteeltproject coördineren dat tot stand was gekomen via de landbouwministeries van Nederland en Indonesië. Maar voor dat project woonde de onderzoeker niet langer in Indonesië; hij mocht af en toe komen binnenvliegen voor een training of een missie.

'Pronk' stond daarmee model voor de trendbreuk in de mondiale ontwikkelingssamenwerking. In de nieuwe situatie bouwt Wageningen geen proeftuinen en faculteiten meer in de wereld, maar leidt ze vooral studenten en promovendi op. Een van die promovendi is Nanik Purwanti, de vrouw die me het bordje 'Wageningen' toonde op de universiteitscampus in Bogor.

In 2006 startte Purwanti de masteropleiding Food Technology in Wageningen, daarna promoveerde ze in Wageningen, was ze een jaar postdoc in Japan en nu doceert ze bij de faculteit Agricultural Engineering and Technology in Bogor. Ze heeft net de Wageningers Karin Schroen en Johan Sanders op bezoek gehad. Samen met hen en drie Indonesische WUR-alumni schrijft ze aan een voorstel voor een eiwitconsortium in Indonesië.

Waar het op neerkomt is dat de Wageningse alumni – twee uit Bogor, twee uit Bandung – willen onderzoeken hoe ze de reststromen bij de bereiding van

palmolie en rietsuiker kunnen hergebruiken om meer waarde te creëren in de voedselketen. De komst van expert Sanders is nodig om onderzoekfinanciers en Indonesische bedrijven in te palmen in het consortium.

Katalysator

In de nieuwe ontwikkelings-samenwerking zijn Wageningse promovendi de katalysator van markt- en beleidsprocessen in Indonesië. Dat geldt ook voor Ni'ma Khasanah, die ik ontmoet op de campus van het internationale onderzoeksinstituut ICRAF in Bogor. Ze doet promotieonderzoek bij Meine van Noordwijk, werkzaam bij ICRAF en buitengewoon hoogleraar faculteit Plant Production Systems in Wageningen. Khasanah doet onderzoek naar de CO₂-footprint van de palmolieproductie in Indonesië en landbouwkundige opties om die footprint te verkleinen.

Promovendus Ni'ma Khasanah.

Haar onderzoek heeft grote maatschappelijke betekenis. De EU wil alleen nog duurzaam geproduceerde palmolie importeren, ofwel palmolie die tijdens de productie veel minder CO₂ oplevert dan fossiele brandstoffen. Om dit vast te kunnen stellen, hebben de beleidmakers een meetmethode nodig. En daar werkt Ni'ma aan, in opdracht

van het Indonesian Palm Oil Committee.

Ze hoopt over enkele jaren te promoveren in Wageningen. Dan moet ook duidelijk zijn welke palmoliebedrijven in Indonesië een certificaat voor duurzame palmolie verdienen.

Nieuwe samenwerking

Momenteel heeft Wageningen zo'n dertig onderzoekprojecten in Indonesië. Zo krijgt de faculteit Animal Science in Bogor sinds 2015 assistentie van Wageningen bij het opzetten van een opleiding Animal Logistics. Dat is volgens vice-decaan Rudy Afnan het eerste project met Wageningen; zijn faculteit werkte voorheen vooral samen met Duitse en Japanse universiteiten. Maar de contacten met Wageningse onderzoekers als Bas Kemp, Ivo Claassen en Imke de Boer zijn gelegd en een groeiend aantal PhD-studenten uit deze faculteit promoveert momenteel in Wageningen.

Toko Oen in Malang.

Ook de samenwerking tussen Wageningen en Brawijaya University in Malang groeit de laatste jaren weer, stelt Didik Suprayogo van de International Office. De alumnus – hij studeerde zo'n 25 jaar geleden Soil and Water in Wageningen – ontwikkelt nu gezamenlijke onderzoeksprojecten op het gebied van agromonie, bosbouw en veehouderij.

Ook wil de universiteit in Malang graag masterstudenten voor een stage van zes maanden naar Wageningen sturen. De samenwerking is wel kwetsbaar, vertelt Suprayogo, want hij staat of valt met voldoende beurzen.

Toko Oen

Malang heeft ook een museumstuk dat verwijst naar de tijden van weleer, toen Wageningen zijn naam vestigde in de wereld. Enkele dagen later loop ik in hartje Malang Toko Oen binnen, een eettent waar de oud-Hollandse koloniale sfeer nog hangt uit de jaren dertig van de vorige eeuw. Er staan vintage loungestoelen en er hangen zwart-witfoto's uit die periode aan de muur. Op de Nederlandstalige menukaart staan gerechten als nasi goreng speciaal, maar je kunt ook gewoon een uitsmijter bestellen. Zonder sentiment. De wereld van de koloniale planters is hippe retro geworden.

Tekst en foto's: Albert Sikkema.

BORCADÉN
BORCA ONLINE

Weimarstraat 39
2562GP Den Haag
0703642806

Kasten vol schuldgevoel

Wat te doen met schedels en botten uit de koloniale tijd?

Door: Nienke Zoetbrood, Rokhaya Seck en Lauren Fabels

Geschrokken sloeg Wouter de verhuisdoos dicht. Er steeg een mufte, weeïge geur uit op. De geur van beenmerg en de dood, dacht hij. Wouter zat al dagenlang in zijn eentje in de atoombunker onder het Academisch Medisch Centrum in Amsterdam. Een lage ruimte gevuld met depotkasten

vol bruine verhuisdozen, fel verlicht door tl-balken.

Hij stond op, het cassettebandje was afgelopen. Om het werk draaglijk te maken, had hij oude tapes met interviews meegenomen. Wouter was gefascineerd door een interview

met Bart Huges, de student medicijnen die in de jaren '60 een gaatje in zijn voorhoofd boorde: auto-trepanie. Een oud ritueel om een verruimd bewustzijn te krijgen.

Opnieuw zette Wouter het bandje aan, en voor de tweede keer

opende hij de verhuisdoos. Er lag een hoofd in, ingevallen alsof het van leer was. Maar het was echt: een mensenhoofd. Het was niet de eerste schedel die hij oppakte, maar wennen deed het niet. Dit was niet wat hij in gedachten had toen hij stage wilde lopen bij het Tropenmuseum.

Een speciale klus

Het was 2002 en de jonge Wouter Bijddendijk studeerde museologie in Amsterdam. Een stage in het museum voor buitenlandse culturen leek hem wel wat. Susan Legêne, hoofd museale zaken van het Tropenmuseum, had een speciale klus voor hem: hij mocht een vergeten collectie inventariseren.

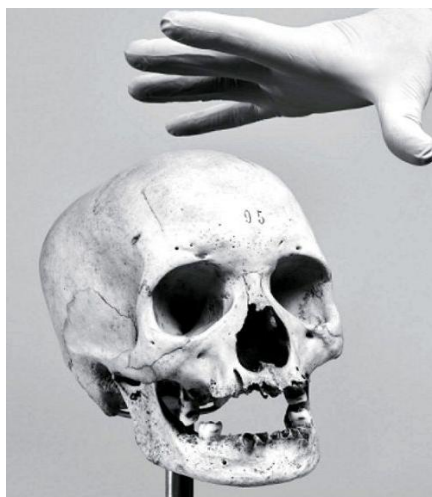
In de atoombunker van het AMC lagen in oude verhuisdozen de overblijfselen van het Nederlandse koloniale verleden. In de dozen zaten duizenden botten en schedels, en lichaamsdelen op sterk water. Menselijke resten die waren meegenomen uit mortuaria en van begraafplaatsen in het toenmalige Nederlands-Indië, Nederlands-Nieuw-Guinea en ook andere overzeese gebieden, die inmiddels in het bezit zijn van het Tropenmuseum.

Nu, zestien jaar later, liggen de resten nog steeds in het Tropenmuseum. Terwijl de tijdgeest dwingend is. Nationaal en internationaal zijn musea bezig met een proces van 'dekolonisatie': ze erkennen de koloniale of racistische achtergrond van hun collectie en worstelen met de vraag hoe ze een verhaal van kolonialisme en slavernij kunnen vertellen dat recht doet aan het verleden. Zo onderzoekt het Rijksmuseum of objecten uit de collectie geroofd zijn uit de koloniën.

Het Rotterdamse kunstcentrum Witte de With, vernoemd naar de

17de-eeuwse zeevaarder, wil na protesten van kunstenaars niet langer de naam van een VOC-schurk dragen. Veel musea herschrijven bordjes en veranderen het woord 'slaaf' in 'tot slaaf gemaakte'. Ook het Tropenmuseum vertelt over de misstanden in het koloniale tijdperk met een nieuwe tentoonstelling over de invloed van het slavernijverleden op het heden.

Maar ondanks pogingen van het Tropenmuseum om een ethische oplossing te vinden, liggen de resten van voormalige koloniale burgers nog altijd in het depot. Waarom is het zo lastig van de koloniale erfenis af te komen?

Schedel nummer 95

In de atoomkelder

Toen Susan Legêne eind jaren '90 begon als hoofd museale zaken van het Tropenmuseum, had ze geen idee dat er een collectie menselijke resten bestond. Die was bijna dertig jaar eerder in langdurige bruikleen gegeven aan Museum Vrolik, het anatomisch museum van het Academisch Medisch Centrum. Het idee was dat de collectie daar beter tot haar recht kwam en misschien nog tentoongesteld kon worden. Maar de dozen met schedels en botten werden in het depot gezet, in de atoomkelder, waar ze ongeopend

bleven staan. Totdat Legêne in 2002 een belletje kreeg van een medewerker van het anatomisch museum: 'Jullie dozen staan hier al dertig jaar. We hebben een ruimtegebrek. Kunnen jullie je collectie menselijke resten weer komen ophalen?'

'Ik dacht meteen: dit is onze verantwoordelijkheid,' zegt Susan Legêne vanaf de Vrije Universiteit, waar ze nu werkt. 'De collectie moest terug naar het Tropenmuseum.' Het komt immers door de voorganger van het Tropenmuseum dat de schedels uit de voormalige koloniën in Nederland liggen. Tot ver in de 20ste eeuw werden er menselijke resten naar Nederland gehaald ten behoeve van de fysische antropologie: het onderzoek naar rassenverschillen en de evolutie van de mens. Het Tropenmuseum, toen nog het Koloniaal Instituut, haalde voor deze wetenschap schedels uit de koloniën. Het was niet de enige plek in Nederland waar botten en schedels uit koloniën werden verzameld; ook het Anatomisch Museum in Leiden had een grote verzameling.

Rassentheorieën

Onderzoek naar lichamen van verschillende volken werd eind 19de eeuw populair. Antropologen trokken de oerwouden in en classificeerden alle lichaamskenmerken van de volkeren die ze tegenkwamen: de neusbreedte, schedelomvang, kleur van de ogen enzovoort. Ook namen ze hele skeletten mee om de metingen in Nederland voort te zetten. De lichamen werden uit een ziekenhuis in Java gehaald of opgegraven van begraafplaatsen.

Sommige volkeren in Nederlands-Nieuw-Guinea hadden de gewoonte om de hoofden van overwonnen vijanden af te hakken ('koppensnellen').

Het koloniale Nederlandse bestuur nam die schedels in beslag en stuurde ze op naar Amsterdam. 'Wetenschappers probeerden de superioriteit van de koloniale overheersers te bewijzen,' zegt historica Fenneke Sysling, die hierover haar proefschrift schreef. Ze wilden rassentheorieën uit de 19de eeuw laten zien, zoals het vermeende verband tussen raskenmerken en intelligentie. Hoe groter de schedel, hoe intelligenter het ras. Al stond van tevoren vast dat de koloniale overheerser superieur was, dus alles wat niet binnen de theorie paste, werd weggelaten. 'Dat heeft de fysische antropologie besmet gemaakt,' zegt Amade M'charek. Ze is hoogleraar antropologie van de wetenschap en onderzoekt hoe vooroordelen over ras en identiteit doorwerken in de wetenschap. 'De structuren van het hele vakgebied van de fysische antropologie waren gebaseerd op het raciale denken.'

In 1951 kwam daar langzaam verandering in toen vredesorganisatie UNESCO een belangrijk document naar buiten bracht: het *Statement on race*. 'Daarin stond dat er geen wetenschappelijk bewijs bestond voor het concept ras,' zegt M'charek. 'UNESCO forceerde hiermee een einde aan het raciale denken, al drong het wereldwijd pas echt door in de jaren '90 van de vorige eeuw.' Vanaf de jaren '50 verdween de afdeling fysische antropologie geleidelijk uit het Koninklijk Instituut voor de Tropen, zoals het destijds heette. In de jaren '70 besloot het Tropenmuseum dat de menselijke resten niet langer bij de collectie pasten en gaf ze aan Museum Vrolik, in langdurige bruikleen.

Geen kermisattractie

Er moest een ethische oplossing voor de menselijke resten komen, vond Susan Legêne, toen ze

eenmaal van het bestaan van de schedels wist. Maar hoe? Conservator historische collecties David van Duuren offerde de resten aan een ander museum te schenken. Hij ging zelfs naar het Anatomisch Museum in Leiden om hen te polsen, maar voor Legêne was dat geen optie. Dan verdwenen de schedels opnieuw anoniem in een grote collectie. Zij wilde de botten liever een laatste rustplaats geven op de Nieuwe Oosterbegraafplaats in Amsterdam. Met een monument voor de mensen die in de koloniale wetenschap het eeuwige leven hadden gekregen. Maar, bedacht Legêne, de meeste schedels en botten kwamen uit Nieuw-Guinea en Java. De mensen van wie de botten zijn, waren waarschijnlijk helemaal geen christen, maar animist of moslim.

Ingang van het depot van het Tropenmuseum

Zo'n begraafplaats heeft toch een christelijke connotatie en dat is dan geen goed idee. Daarom besloot ze eerst de herkomst van de menselijke resten te onderzoeken. Zodat ze misschien ooit terug konden naar waar ze vandaan kwamen. In het geheim, zodat de pers er niet mee aan de haal kon gaan. Het mocht vooral geen kermisattractie worden. Conservator David van Duuren kreeg de opdracht de schedels te onderzoeken.

'Zo vlak voor mijn pensioen had ik helemaal geen zin in al die schedels,' broemt Van Duuren. 'Maar ja, toen ik in de jaren '60

studeerde, had ik fysische antropologie gedaan. Dus ik was de aangewezen persoon.'

Als bonbonnetjes in een doosje

Drie jaar nadat stagiair Wouter de schedels had geïnventariseerd in de kelder onder het AMC, begon Van Duuren aan het grote onderzoek. In een afgeschermd werkkamer achter in het museum hees hij zich in zijn witte pak. Handschoentjes aan. Mondkapje op. Voor het geval er nog oude ziektes in de schedels en botten zaten. Samen met assistenten vergeleek hij de schedels – sommige wit en schoongewassen, andere met stukken huid erop – met de oude inventarislijsten van het museum. Hij bekeek diverse oude documenten, brieven uit Nederlands-Indië, jaargangen van koloniale blaadjes. Alles om erachter te komen wie de mensen waren wier schedels hij in zijn handen had.

Dat was lastig. Bij sommige schedels hoorden oude archiefkaartjes. 'Geelvink Baai, 16 schedels,' stond erop. Of 'Java, Surabaya'. Van andere schedels was geen herkomst bekend, laat staan een naam. 'Op internet heb ik gespeurd naar de mensen die destijds de schedels aan het museum gaven,' zegt Van Duuren. 'Dat valt niet mee, als je iemand zoekt die tachtig jaar geleden leefde.'

Tot Van Duurens verbazing kreeg het museum tot in de jaren '50 schedels en botten uit de koloniën toegestuurd. Indonesië was toen onafhankelijk, maar Nederlands-Nieuw-Guinea bleef tot in 1962 een kolonie van Nederland. Het waren in beslag genomen hoofden van koppensnellers, skeletten van een oude Papoea-begraafplaats en trofeeën: met klei versierde hoofden van overwonnen volken.

Die laatste jaren arriveerden in totaal 116 schedels bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

Na twee jaar geheim onderzoek had Van Duuren alle schedels geïnventariseerd. Zorgvuldig legde hij ze in platte dozen en dekte ze toe met vloepapier: 'Twaalf schedels per doos. Als bonbonnetjes in een doosje.' Hij zette de dozen in de kasten in het ondergrondse depot van het Tropenmuseum. Vanaf dat moment mochten de schedels niet meer gezien worden, en niet meer tentoongesteld. Dat zou onethisch zijn, volgens Legêne. De mensen die in het depot lagen, hadden er immers niet zelf om gevraagd. De kasten bleven dicht. Totdat er een oplossing zou komen om de menselijke resten een definitieve bestemming te geven.

Een ethische oplossing

In 2007 wilde het Tropenmuseum voor eens en altijd een uitkomst voor de menselijke resten, die het al sinds de jaren '70 niet meer wilde hebben. Legêne en Van Duuren deden iets wat tot dan toe weinig musea hadden gedaan: ze zochten openheid. Er kwam een boek en een internationale conferentie. Kranten schreven over het macabere bezit, tv-programma's kwamen langs. Het museum was klaar voor een maatschappelijke discussie: hoe kon het op een ethische manier met menselijke resten omgaan?

Terugsturen naar waar ze vandaan komen, dat leek het meest logisch. 'Maar het teruggeven van menselijke resten is juridisch gezien ongelooflijk lastig,' zegt Harrie Leyten, destijds lid van de ethische commissie van de Museumvereniging. 'Volgens de Nederlandse wet hebben de nabestaanden recht op lijkbezorging. Maar dan moeten ze

zelf met DNA-onderzoek bewijzen dat die ene schedel in het Tropenmuseum van hun voorouder is. Dat is bijna onmogelijk. Hoe kunnen Indonesiërs weten dat die anonieme schedel hier van hun grootvader is?'

'Als er geen verwantschap is, kunnen ze alleen een beroep doen op het culturele belang van de menselijke resten,' zegt Leyten. 'Dat is bijvoorbeeld hoe de opgezette man El Negro en Saartjie Baartman zijn teruggekeerd: niemand wist meer tot welke familie ze behoorden, maar ze zijn een belangrijk cultuurbezit geworden.'

David van Duuren onderzoekt de collectie menselijke resten in het Tropenmuseum

Het hoofd van koning Badu Bonsu II

In Nederland is het hoofd van Badu Bonsu II een voorbeeld van een geslaagde repatriëring. Even was het wereldnieuws: in 2009 gaf Nederland het afgehakte hoofd van een Ghanese koning terug aan Ghana. Badu Bonsu II, 'koning van de Ahanta', werd bijna 190 jaar eerder onthoofd door Hollandse handelaren in West-Afrika. Zijn hoofd werd per boot naar Leiden verstuurd, gepreserveerd in alcohol en in een weckpot gedaan. Daarna stond het diep weggestopt in het depot van het anatomisch museum. Totdat schrijver Arthur Japin onderzoek deed voor zijn boek *De zwarte met het witte hart* en in

het depot het hoofd op sterk water vond. 'Het moet terug naar waar het vandaan komt,' zei hij in een uitzending van *Pauw en Witteman* in 2009. Daarin werd ook een videoboodschap vertoond van de Ghanese ambassadeur in Nederland: ook hij eist dat het hoofd van Badu Bonsu II terugkeert naar het vaderland. Want zonder hoofd komt het lichaam van de koning niet tot rust.

In allerijl gaf het Leids Anatomisch Museum de zeggenschap over het hoofd aan minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen. Die vroeg advies aan Ghanese koningen die in Nederland wonen. Koning Barima Asamoah Kofi IV, woonachtig in de Bijlmer, zat in die raad: 'Ik dacht: hoe is het mogelijk? Hoe kun je een kop in een glazen pot stoppen? Zo onmenselijk. Maar ik was niet boos, dat heeft geen zin. Het is gebeurd en het hoofd moest terug.'

In 2009 werd een officiële overdracht georganiseerd op het ministerie in Den Haag. Een delegatie van Ahantamannen en -vrouwen, gekleed in zwarte en rode gewaden, nam het hoofd in ontvangst. Er werd op traditionele drums gespeeld en de tapijten van het ministerie werden rijkelijk besprenkeld met jenever. 'Voor ons was het echt een rouwplechtigheid,' zegt Barima.

Internationaal was er veel aandacht voor de overhandiging: in een persbericht van Associated Press was de koning van de Ahanta per ongeluk verworden tot koning van de Ashanti, een machtig volk. En op tv vertelde een nakomeling dat zijn voorvader een antikoloniale vrijheidsstrijder was. 'Zo is Badu Bonsu II postuum nog een nieuwe carrière begonnen,' zegt historica Ineke van Kessel. 'Volgens de literatuur

was hij een akelig klein despootje dat door zijn eigen volk is uitgeleverd aan de Nederlanders.' Barima Asamoah Kofi IV kan daar heel boos om worden. 'Hoe kun je dat zeggen als je de Ghanese structuren niet kent! Badu Bonsu II was een dappere koning. Hij kwam op voor zijn volk dat vermoord werd door de blanken.'

In 2012 is het hoofd van Badu Bonsu eindelijk in Ghana begraven, laat de Ghanese ambassade in Nederland weten. Of het ook op dezelfde plek is begraven als waar zijn lichaam ligt, dat weten ze niet: 'Daar praten we niet over, dat ligt te gevoelig.' Volgens Barima kan het lichaam niet al die tijd bewaard zijn gebleven. 'Maar dat maakt niet uit. Het hoofd is nu thuis.'

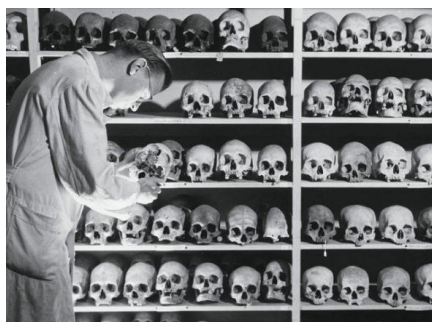
Niemand belde

In het Tropenmuseum werd in 2007 een stormloop verwacht, na de krantenartikelen en tv-uitzendingen over de duizenden schedels en botten die in het depot lagen. 'We dachten: nu komen de Indonesiërs allemaal tegelijk hun voorouders opeisen,' zegt Van Duuren. Dat was immers ook gebeurd met de getatoeëerde Maori-hoofden in musea over de gehele wereld, die door hun nakomelingen teruggevraagd werden. 'Sinds de eeuwwisseling claimen steeds meer actiegroepen van inheemse minderheden schedels van verwanten,' vertelt Mirjam Hoijsink, hoofd Museum Studies aan de Universiteit van Amsterdam. 'De claims zijn vaak een onderdeel van cultuurpolitiek: zo benadrukken minderheden hun culturele eigenheid.'

In navolging van de internationale discussie over menselijke resten stelde de Museumvereniging een ethische code op. En ook de stichting van volkenkundige musea schreef in allerijl een

ethische richtlijn. Want niet alleen het Tropenmuseum, ook andere volkenkundige en anatomische musea hadden menselijke resten in de collectie. Musea moeten open zijn over wat ze in hun collectie hebben, staat in de code. En nabestaanden die resten teruggeisen, worden 'met gevoel en respect' behandeld. Maar actief op zoek gaan naar nabestaanden, dat hoeft niet.

Ondanks de hoge verwachtingen kwam er geen stormloop in het Tropenmuseum. Er liggen immers geen Maori-hoofden, maar botten en schedels van anonieme Indonesiërs en Papoea's. De telefoon bleef stil. Niemand belde om de resten op te eisen.

Schedels afkomstig uit Nieuw-Guinea in een depot van de Afdeling Culturele en Fysische Anthropologie (CPA) van het Koninklijk Instituut voor de Tropen

De kip of het ei

Eén instituut had wel interesse: het Eijkman Instituut voor moleculair biologie in Jakarta. Ze wilden de botten en schedels uit Java gebruiken om met DNA-onderzoek te testen aan welke ziektes de Javanen decennia eerder gestorven waren. Maar om in Indonesië DNA-onderzoek te mogen doen, is toestemming nodig van de nabestaanden. 'Dat is het probleem,' zegt Claudia Surjadjaja, die als medisch ethicus verbonden is aan het Eijkman Instituut. 'We weten niet wie de nabestaanden zijn omdat we niet weten waar de schedels precies vandaan komen. Daarvoor moeten we eerst DNA-onderzoek doen,

waar we geen toestemming voor hebben.' Het is een kwestie van kip of ei. Zonder toestemming is geen onderzoek mogelijk dus ging de deal niet door.

Intussen had het Tropenmuseum geldproblemen. In 2011 werd er bezuinigd, in 2013 dreigde het ministerie van Buitenlandse Zaken de subsidie stop te zetten. Het museum moest met Museum Volkenkunde in Leiden en het Afrika Museum in Berg en Dal fuseren tot één Nationaal Museum van Wereldculturen. De collectie werd eigendom van het Rijk. Dus ook de menselijke resten.

Het gemeenste wat je kunt doen

Naast menselijke resten van Indonesiërs en Papoea's heeft het Tropenmuseum ook nog altijd mysterieuze Japanse botresten: het is onduidelijk of het wel echt Japanners zijn. De botten werden in de jaren '50 vanuit Nieuw-Guinea naar het Tropenmuseum gestuurd. Dat gebeurde vaker: in de Tweede Wereldoorlog waren veel soldaten uit het Japanse leger in Guinea omgekomen. Japanse schedels waren gewild onder fysisch antropologen omdat Japanse skeletten meestal gecreëerd werden; ze waren dus zeldzaam.

In tegenstelling tot Indonesië was de Japanse overheid wél actief bezig met het terugzoeken en repatriëren van menselijke resten. Vooral die van soldaten die over de hele wereld gesneuveld zijn – maar dan moeten het wel écht Japanners zijn. Dat is het probleem, zegt conservator Oost-Azië Daan Kok: 'We weten het niet.' Bij de resten zaten namelijk stukjes van het Japanse uniform. Maar het zouden ook botten van Chinezen of Koreanen kunnen zijn, die in het Japanse krijgsleger zaten. 'Het is tegenstrijdig,' zegt

Kok. 'Om te achterhalen waar de botten precies vandaan komen, moet je ze opmeten. Maar dan moet je juist de techniek gebruiken die in het verleden zo omstreden was: het schedel-meten.' Een onderzoek uit 2016 bood geen soelaas: sommige resultaten wezen op China, andere op Noord-Japan. Zolang de herkomst onbekend is, kan Kok niets doen: 'Repatriëren kan maar één keer, en niet-Japanse krijgsgevangenen in Japan begraven is moreel gezien ongeveer het gemeenste dat je kunt doen.'

De wel-of-niet Japanse botten blijven voorlopig in het ondergrondse depot liggen, bij de andere menselijke resten uit de voormalige koloniën. In dichte dozen, ver van de ogen van buitenstaanders.

Ethiopische penis

Niet alle musea waar menselijke resten uit overzeese gebieden liggen, voelen het ongemak dat bij het Tropenmuseum overheerst. Bij het Universiteitsmuseum in Groningen ontbreekt daarvan elk spoor. Waar in het Tropenmuseum de schedels onder strikte regels afgesloten in het depot liggen, staan ze in Groningen gewoon in de vitrine.

Trots loopt curator Rolf ter Sluis door het Universiteitsmuseum in Groningen. Langs de glazen flessen met foetussen in alcohol, zorgvuldig uitgelicht. Langs de misvormde skeletten van mensen met een afwijking en de verbleekte penis van een Ethiopier op sterk water. Daar, in de ouderwetse houten vitrinekast J, liggen ze. 'Schedel van een Javaan, begin 19e eeuw' staat op het bordje. En daarboven, de 'schedel van een Hottentot' en die van 'een Amerikaanse neger'.

'Ik vind het geen probleem om de schedels te laten zien,' zegt Ter

Sluis. 'Onze collectie heeft geen koloniale connotatie, het heeft niets te maken met het imperialisme. De grondlegger van onze collectie, Petrus Camper, leefde in de 18de eeuw. Hij had een groot netwerk van mensen bij de VOC en wetenschappers die over de hele wereld op expeditie gingen. Ze wisten dat hij geïnteresseerd was in anatomie, dus namen ze dingen voor hem mee.' Hij gebaart naar de hoge vitrinekasten om hem heen. 'Wij zijn een wetenschapsmuseum en dit zijn de eerste schedels uit de fysische antropologie. Daarom laten we de oude beschrijvingen zien, zoals "Hottentot". Volkenkundige musea vinden menselijke resten ongemakkelijk omdat zij de fysische antropologie onlosmakelijk verbinden aan een waardeoordeel. Dat hebben wij nooit gedaan. Het feit dat deze schedel van een Javaan is, maakt voor mij geen verschil. Het had ook een Nederlander kunnen zijn. Een schedel is een schedel.'

Professor Dr. J.P. Kleiweg de Zwaan verricht fysisch-antropologische metingen in Tenganan

Dekolonisatie: opnieuw koloniaal bezig?

Een typisch voorbeeld van Europees kolonialisme, vindt activiste Hodan Warsame, een van de initiatiefnemers van de actiegroep 'Decolonize The Museum'. De groep wil musea confronteren met de koloniale denkbeelden die daar nog steeds bestaan en een gesprek op gang

brengen over hoe musea gekoloniseerde mensen een stem kunnen geven. 'Kennis produceren over niet-westerse culturen was al vroeg een methode van koloniale regimes,' zegt ze. 'Want jij kent ze, je hebt ze gemeten, gecategoriseerd en opgesloten in een vitrinekast. Dat geeft macht.' Dat de menselijke resten nog steeds in het depot van het Tropenmuseum liggen, vindt ze een kwestie van geen verantwoordelijkheid willen nemen. 'Ik snap niet dat het niet tot resultaat heeft geleid. Hoe lang liggen die schedels er nu al? Ze moeten gewoon terug naar het land waar ze vandaan komen.'

'Het is onmogelijk om de schedels gewoon maar terug te sturen,' zegt de Indonesische ethisch medicus Claudia Surjadaja van het Eijkman Instituut in Jakarta. 'Nederland zit met een soort schuldgevoel, maar hier in Indonesië zit niemand op die schedels te wachten. Ook het ministerie van Buitenlandse Zaken niet. Zou jij honderd jaar oude botten uit Nederland willen hebben?'

'Ging het maar om een schuldgevoel,' zegt Wayne Modest met ongeloof in zijn stem. Hij is de opvolger van Susan Legêne, de hoofdonderzoeker van het Museum van Wereldculturen en gescout om met collega's het lastige vraagstuk van dekolonisatie en diversiteit aan te pakken. 'Maar het gaat niet over schuld. Als dat zo was, zou ik blij zijn. *It's about getting rid of a burden.* Toen we die schedels meenamen, stonden we niet stil bij de ethiek. We maakten ze tot ons eigendom en deden ermee wat we wilden. Op een gegeven moment vinden we dat deze objecten ons tot last zijn. Het is te duur, neemt te veel ruimte in beslag. Vervolgens zeggen we: oké, laten we het teruggeven aan het land waar het vandaan komt. Maar het is onze

verantwoordelijkheid een respectvolle en ethische oplossing te vinden, niet die van hen.

'In Papoea willen we de menselijke resten wel hebben,' zegt Menase Kaisiëpo. Zijn familie werd na de overdracht van Nieuw-Guinea aan Indonesië naar Nederland verbannen. Kaisiëpo lobbyt nu bij de Verenigde Naties voor de zelfbeschikking van de Indonesische provincie. Hij vindt dat de schedels terug moeten naar het land van zijn voorouders. 'Dit is een zaak tussen Nederland en Papoea. Indonesië heeft hier niets mee te maken, die mag hooguit in de cc.'

'Als uit de officiële procedures blijkt dat de beste bestemming van de schedels Papoea is, dan doen we dat,' zegt Modest. 'Het is belangrijk om een goede oplossing te vinden, maar er zijn procedures die we moeten volgen. We moeten de officiële kanalen gebruiken.' Als nationaal museum moet er contact worden gezocht met officiële tegenhangers. Dat is de Indonesische ambassade, ook als het over resten uit voormalig Nederlands-Nieuw-Guinea gaat. Dat valt nu immers onder Indonesië. Modest wil ervoor waken dat het museum te veel op eigen initiatief handelt. 'We

moeten oppassen dat we ons niet koloniaal gaan gedragen. Als je als westers instituut zelf gaat bedenken wat de beste plek voor deze menselijke resten is, dan ben je opnieuw koloniaal bezig. Dat wil ik voorkomen. Ik zou opnieuw het gesprek met Indonesië en andere betrokkenen aangaan. Kijken of er nieuwe opties voor herbegraven zijn, in Indonesië, Papoea of in Nederland.'

De tentoonstelling fysische antropologie van het Universiteitsmuseum Groningen

Het beste is om ze maar gewoon te begraven, vindt ook Claudia Surjadjaja. 'Maar ja, straks zijn het hindoes. Dan moeten ze juist gecremeerd worden.'

Een beslissing

'Of we moeten we het helemaal anders aanpakken,' oppert Amade

M'charek. De hoogleraar antropologie van de wetenschap werkt sinds kort samen met Modest. 'Het is heel moralistisch om te zeggen: alles moet terug. Naar wie dan? Misschien moeten we beslissen dat de botten van ons allemaal zijn, onderdeel van een gedeelde geschiedenis én een gedeeld heden. Dus haal die botten uit de donkere kelder en denk na over hoe ze een bijdrage kunnen leveren aan hoe we nu met elkaar omgaan.'

Het is nu aan het Tropenmuseum om een beslissing te nemen. Ze moeten de cirkel doorbreken, vindt Surjadjaja. 'Anders zitten er over tien jaar nieuwe onderzoekers en begint de discussie weer opnieuw.'

Daar kan ze weleens gelijk in krijgen. Susan Legêne werkt inmiddels als hoogleraar politieke geschiedenis aan de Vrije Universiteit. David van Duuren ging in 2010 met pensioen. En stagiair Wouter? Het uitpakken van de schedels was zijn laatste klus in de museumwereld. Hij is nu illusionist. (*Java Post*)

Dit artikel is eerder verschenen in Vrij Nederland.

zoekt donateurs

Het Indisch Platform behartigt de belangen van de Indische gemeenschap bij de Nederlandse regering

Stichting Het Indisch Platform - Postbus 85564 - 2508 CG Den Haag

Bankrek. nr. NL84 INGB 0088 3644 67 t.n.v. Indisch Platform

Wilt u blijk geven van uw waardering voor NICC Magazine en het vele werk dat wij hiervoor maandelijks verrichten? Maakt u dan een vrijwillige donatie over op ons bankrekeningnummer **NL39 RABO 0129 2168 36**, t.n.v. NICC te Den Haag. Dank u wel.

Sophiahof

Van Indië tot nu

Onder deze titel zal de redactie van NICC Magazine u maandelijks op de hoogte houden van nieuws, actualiteiten en het programma van de nieuwe Indische Ontmoetingsplek Sophiahof

Indisch Herinnerings- centrum zoekt vrijwilligers

Het Indisch Herinneringscentrum is hard op zoek naar energieke, enthousiaste vrijwilligers die de vaste staf actief kunnen ondersteunen tijdens de programma's die het IHC op de Sophiahof en door het land organiseert. Draag je het IHC een warm hart toe en vind je het leuk om het visitekaartje van het IHC te zijn, gasten te ontvangen en welkom te heten, de handen uit de mouwen te steken tijdens de piekmomenten? Dan zijn wij op zoek naar jou! Geef je dus op als vrijwilliger!

Voordracht Reinier Kraft van Ermel tijdens de Indische Salon Over Zee

Achtergrond

Het IHC is één van de vier nationale herinneringscentra van de Tweede Wereldoorlog en organiseert diverse inhoudelijke programma's over onderwerpen die betrekking hebben op WOII in Nederlands-Indië, de gevolgen ervan én de betekenis nu. Het team werkt nauw samen met organisaties in de erfgoed- en culturele sector. Denk daarbij aan musea, herinneringscentra en

onderzoeksinstituten, maar ook onderwijsinstellingen, filmmakers, theatermakers, kunstenaars, en herdenkingscomités.

We bieden o.a. met de Indische Salons, de Dag van de Indische Herinnering en Gepeperd Verleden een inhoudelijk diverse programmering voor verschillende doelgroepen. We werken samen met Indische en Molukse organisaties zoals Stichting Herdenking 15 Augustus 1945, Moluks Historisch Museum, Moesson, Tong Tong Fair etc. Zoeken samenwerking met organisaties waarmee het IHC gemeenschappelijke raakvlakken deelt, zoals de Vrijheidsmaaltijden op 5 mei samen met 4 5 mei Amsterdam, de Indische Salon voor de Vrijheid in samenwerking met Het Scheepvaartmuseum, etc.

Dit met als doel de geschiedenis en persoonlijke verhalen met betrekking tot Nederlands-Indië voor een breed en divers publiek onder de aandacht te brengen, betekenis te geven en te verbinden aan de actualiteit. Opdat het IHC voor nu én voor de toekomst gewaarborgd blijft!

Steun

Het Team van het IHC zet zich vol enthousiasme in om deze programma's te realiseren. Wij kunnen echter extra steun achter de schermen goed gebruiken en zijn op zoek naar bevlogen, enthousiaste vrijwilligers!

Als vrijwilliger werk je direct met een team dat bestaat uit vier personen. Dit team gaat geen uitdaging uit de weg. Je komt terecht op een plek waar je betrokken wordt, nieuwe con-

tacten opdoet en waar eigen initiatief gewaardeerd wordt.

Wim Manuhutu in gesprek met drie jonge kunstenaars tijdens De Herinnering Spreekt!

Interesse?

Stuur jouw motivatie en cv naar info@indischherinneringscentrum.nl ter attentie van Suzanne Rastovac. Wij nemen zsm contact op met je. Voor vragen over de werkzaamheden, kun je bellen naar 070 200 25 00.

Nieuwe lente, nieuw geluid

Wat zijn de eerste maanden van het jaar voorbij gevlogen. Het is alweer voorjaar. Hier op de Sophiahof vliegen de krokusjes de grond uit, ondanks de kou, maar dankzij de zon.

Wij hebben ondertussen niet stil gezeten. Zoals u kunt lezen in deze Nieuwsbrief, bruist het Indisch Herinneringscentrum van de activiteiten. We verheugen ons op de mooie programma's die we voor u in het vooruitzicht hebben en werken hard om die te realiseren.

Veel van onze programma's worden mede mogelijk gemaakt dankzij het **vfonds**, en daar zijn we erg dankbaar voor. Wist u trouwens dat u ook (kosteloos) vriend kunt worden van het vfonds? Kijk maar eens op: vfonds.nl/word-vriend.

Over de inhoud van onze programma's, vertellen wij u in deze Nieuwsbrief. We hopen u bij onze activiteiten te mogen verwelkomen. Afgezien van alle werkzaamheden omtrent onze programmering, zijn we nog altijd druk in de weer met de voorbereidingen van de aankomende verbouwing van de **Sophiahof**, zodat we later dit jaar aan u de tentoonstelling **Vechten voor Vrijheid** kunnen presenteren.

Joop Konsman en Nancy Bernardus hebben zich zojuist ook ingeschreven als vrijwilliger. Wordt u hun collega?

Als Indisch Herinneringscentrum zijn we een bescheiden instelling met een kleine staf, maar met grootse plannen en ambities. Daarom is het zo fijn dat wij bij alles wat wij organiseren, enthousiaste mensen om ons heen hebben die zich als vrijwilliger aan het Indisch Herinneringscentrum hebben verbonden en zich voor ons inzetten.

Zeker nu we in hartje Den Haag, dé Indische stad van Nederland, gevestigd zijn. In ons team van vrijwilligers hebben we nog ruimte voor nieuwe gezichten. Kunt u zich niet als vrijwilliger inzetten bij onze activiteiten, maar wilt u wel betrokken zijn en blijven bij het Indisch Herinneringscentrum, dan verwelkomen wij u heel graag als vriend. Op onze vrienden zijn

we heel zuinig. Die hebben bij ons altijd een streepje voor. Wordt vriend; ga naar het [aanmeldings-formulier](#).

Oproep: verzets-tentoonstelling "Vechten voor vrijheid"

Het Platform WOII heeft 2018 uitgeroepen tot themajaar *Jaar van Verzet*. Gedurende dit jaar wordt in het hele land extra aandacht besteed aan de rol van het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog als een historisch verschijnsel en als bron van inspiratie.

Het Indisch Herinneringscentrum werkt samen met het Moluks Historisch Museum aan de tentoonstelling: "Vechten voor vrijheid" die medio dit jaar in de Sophiahof in Den Haag zal worden geopend. Ook tijdens verschillende [programma's](#) zal het thema verzet centraal staan.

Verhalen over leven: Jerney Zwart en Oma Sylvia Simon – Vasseur over verzet

Tijdens WOII werd in Nederlands-Indië én in Nederland verzet gepleegd door mensen die hun achtergrond in Indië/Indonesië hadden. In deze tentoonstelling vertellen we verhalen van deze verzetsstrijders en van de gewone man of vrouw die grote of kleine daden van verzet pleegde. Ook staan verhalen van nazaten centraal: wat betekenen de verhalen voor hen?

OPROEP! Uw verhaal

Voor een gedeelte in de verzetstentoonstelling over de betekenis van verzet voor het heden zijn IHC en MHM op zoek naar uw verhalen. Hiermee willen we samen met u een sluier oplichten van de diversiteit aan mensen en verhalen die deze geschiedenis heeft. Door uw verhaal te delen, kunt u een belangrijke bijdrage aan deze tentoonstelling leveren en zorgen dat een stukje erfgoed bewaard blijft.

Hoe doet u mee?

1. Welk (familie)verhaal kent u over verzet?
2. Vertel ons in maximaal 250 woorden het verhaal én waarom dit volgens u een plekje verdient in de tentoonstelling.
3. Stuur een foto van de persoon of van een voorwerp die dit verhaal verbeeldt.
4. Deel uw verhaal via [dit formulier](#) of mailt u ons via info@indischherinneringscentrum.nl

Wij kijken uit naar uw verhalen. Het projectteam van de tentoonstelling zal uiteindelijk een keuze maken uit alle inzendingen.

Terugblik: Finissage 'Kopi Susu'

Op 11 februari jl. werd de tentoonstelling **Kopi Susu** in Museum Bronbeek in Arnhem afgerond met een speciale *finissage*, als feestelijke afsluiting.

Na het welkomstwoord van IHC-directeur **Yvonne van Genugten** namen fotograaf **Rosa Verhoeve** en vormgever **Victor Levie** de aanwezigen mee in de wereld achter het maakproces van Rosa's boek, haar drijfveren en fascinatie

voor storytelling middels fotografie. Na de lezing leidde Rosa de aanwezigen langs de tentoonstelling.

Hebt u **Kopi Susu** gemist? De bij de tentoonstelling behorende publicatie is verkrijgbaar via verschillende boekhandels en via www.rosaverhoeve.com.

Uitnodiging: Gepeperd verleden # 1 – kleur bekennen

Na de kick-off van **Gepeperd Verleden** op 4 februari jl., gaan we in **Museum Volkenkunde** op zaterdag 31 maart in Leiden van start met **Gepeperd Verleden # 1: Kleur Bekennen**, waarin racisme, kleur en representatie centraal zullen staan.

Onderwerpen die zeker nu op allerlei manieren actueel zijn. In hoeverre kan een meerstemmig Indisch/Moluks perspectief bijdragen aan de huidige nationale debatten over racisme en kleur?

Daarover gaan we met elkaar in gesprek. De ervaren Moderator Wim Manuhutu spreekt met publiek en panel, bestaande uit: **Anousha Nzume, Nancy Jouwe, Esther Captain, João Vitalis Ricci Scheldwacht**, en **Wayne Modest**.

Acteur en gastconseruator **Thom Hoffman** vertelt over beeld en representatie in koloniale foto's. Met muziek van singer-songwriter **Francesca Pichel** en *spoken word* van **Smita James**. Meer over het programma leest u [hier](#).

MUSEUM VOLKENKUNDE

Datum: zaterdag 31 maart 2018.
Tijd: 13:00 ontvangst, 13:30 aanvang programma, 16:30 afsluiting met borrel inclusief Indische hapjes. **Locatie:** Museum Volkenkunde, Steenstraat 1, Leiden. **Entree:** € 12,50 incl. museumentree en borrel (€ 10 voor museumjaarkaaarhouders). Het bedrag graag vóór 28 maart overmaken op rekening nummer NL56 INGB 0652221580 t.n.v. Stichting Indisch Herinneringscentrum te Den Haag o.v.v. Gepeperd Verleden 1.

Aanmelden: via [deze link](#). Uw aanmelding is definitief als het bedrag op onze rekening staat. **Gepeperd Verleden** is een programma ontwikkeld door het **Indisch Herinneringscentrum** en wordt mede mogelijk gemaakt dankzij steun van het **vfonds**.

Café Riboet @ IHC, Sophiahof

Op zondagmiddag 22 april verzamelen **Riboet Verhalenkunst** en het **Indisch Herinneringscentrum** verhalen over de overtocht tijdens **Café Riboet**. Wat is uw persoonlijke verhaal over de reis van Indië/Indonesië naar Nederland? Wat zijn de verhalen die hierover in uw familie verteld worden? Kom ook 22 april naar Café Riboet met verhalen, muziek, theater en poëzie.

Deel ook uw verhaal of kom gewoon luisteren. U bent van harte welkom! Programma volgt spoedig op de website van het Indisch Herinneringscentrum.

Café Riboet wordt georganiseerd door **Riboet Verhalenkunst** en het **Indisch Herinneringscentrum** en wordt mede mogelijk gemaakt dankzij steun van het **vfonds**.

Word vriend van het IHC

Het **Indisch Herinneringscentrum** zet zich in om de **geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië** en de gevolgen daarvan door te geven, levend te houden en te onderzoeken wat dit voor huidige generaties betekent.

Dat doen we voor u, maar ook graag samen met u! Als **Vriend** geeft u het Indisch Herinneringscentrum net even dat **extra steuntje in de rug**. Met een donatie van minimaal € 25,00 per jaar ondersteunt u ons werk en bent u als Vriend op een speciale manier verbonden aan het **Indisch Herinneringscentrum**.

Vrienden hebben bovendien bij ons een streepje voor. Niet alleen ontvangt u als **welkomstcadeau** het prachtige boek door **Jet Bussemaker "Dochter van een kampkind"**, u ontvangt ook een keer per jaar een **speciale uitnodiging** alleen voor Vrienden. **Vriend** worden kan [hier](#).

Nieuws van Moluks Historisch Museum

Ieder jaar in maart herdenken we dat op 21 maart 1951 de eerste groep Molukkers met het schip de Kota Inten in de Rotterdamse haven aankwam. Dit jaar zijn we bijzonder vereerd dat we in het kader van 700 jaar stadsrechten in Culemborg een bijzondere [HISTORIE21](#) mogen organiseren.

Zoals bekend heeft Culemborg een Molukse wijk. Wat deze editie van HISTORIE21 zo bijzonder maakt is dat er een grote diversiteit aan Culemborgers meedoet aan het storytellingprogramma: niet alleen Molukse en autochtone Culemborgers, maar ook mensen uit de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. In de diversiteit van mensen gaan we op zoek naar de overeenkomsten. En die vinden we in de thema's zorg en welzijn. 'De Collectie Vertelt...' sluit hierop aan met de ervaringen van de eerste Molukse studenten op Sociale Academie De Nijenburgh in Culemborg.

Muziektheaterstuk Westerling

Theatergroep DeltaDua brengt met het muziektheaterstuk **'Westerling, een broederstrijd'** een nieuwe productie op de planken waarin de controversie over de onafhankelijkheidsoorlog van Indonesië, en speciaal de rol van Molukkers daarin, niet wordt geschuwd. Met hun vorige productie KRUIT! veroorzaakte Delta Dua al barstjes in de heldenstatus van vrijheidsstrijder Pattimura. Met 'Westerling, een broederstrijd' wordt een zwarte bladzijde uit de gedeelde geschiedenis, via het verhaal van twee Molukse broers, voorzien van perspectieven die in de Molukse gemeenschap zelden worden uitgesproken.

WESTERLING, een broederstrijd, geschreven door Paulette Smit en met tekstbijdrage van Frank den Os, vertelt het verhaal van Mozes; een Molukse ex-militair die worstelt met zijn gevoelens en de gruwelijke ervaringen die hij jarenlang heeft weggedrukt om te kunnen overleven. Hij diende als soldaat in het Korps Speciale Troepen (KST) naast Nederlandse oorlogsvrijwilligers, Indo-Europese en inheemse militairen, waaronder ook veel Molukkers. Dit KST werd geleid door Kapitein Raymond Westerling. Hij groeide uit tot de personificatie van het Nederlandse militaire optreden in haar meest kwaadaardige vorm tijdens de zogenaamde Politie Acties tegen de inlandse bevolking in de roerige periode 1946-1949 in het voormalige Nederlands-Indië. Standrechtelijke executies van toen liggen politiek nog altijd gevoelig. Info en speellijst: [LEES VERDER](#)

Dierbare Molukse lessen Column van Fridus Steijlen

Het is onvermijdelijk dat ik een keer zelf iets moest schrijven over mijn oratie op 9 februari en de herinneringen die toen opkwamen. In de vorige nieuwsbrief is al

verslag gedaan van de grote opkomst, het enthousiasme en de reacties uit het publiek. Met zijn allen hebben we daar een 'Molukse feestje' neergezet, inclusief Molukse muziek en hapjes. En dankzij de tahuri en het tifaspel van Tiga Batang Rumah is de leerstoel op Molukse wijze op de Vrije Universiteit verwelkomd. De eerste klap is een daalder waard en die hebben we in ieder geval gascht!

De aanwezigheid van zoveel Molukkers tijdens de plechtigheid voelde als een warm bad. Zeker omdat er mensen waren met verschillende achtergronden die ik ook tijdens verschillende perioden in mijn betrokkenheid bij de Molukse gemeenschap heb leren kennen. Het was een grote reünie, of beter gezegd: het was een bont

Gerakan Pattimura, juli 1980 (privécollectie Steijlen)

palet aan reünies. Aan het einde van mijn oratie heb ik geprobeerd eer te bewijzen en dank te zeggen aan de vele Molukse vrienden en vriendinnen van wie ik veel heb geleerd. Ik kon daarbij slechts een klein aantal namen noemen als vingerwijzing naar de vele mensen die ik oprecht dank verschuldigd ben. Ik deed dat door hen mijn 'Molukse leermeesters' te noemen. Ongetwijfeld dachten de toehoorders aan Molukse lessen over de geschiedenis. Daar verwees ik ook expliciet naar. Maar het ging mij eigenlijk om meer. Niet alleen geschiedenislessen kreeg ik van mijn Molukse vrienden en vriendinnen. Het waren ook levenslessen. [LEES VERDER](#)

Literair programma Katong Batja... Live! groot succes

Molukse auteurs trekken steeds meer de aandacht van het publiek. Dat bleek ook zaterdag 24 februari toen het Moluks Historisch Museum (MHM) voor het eerst een literaire salon en boekenbeurs organiseerde in het nieuwe onderkomen, de Sophiahof in Den Haag. En dat alles onder de titel "Katong Batja Live...", de live-versie van de boekenrubriek in de maandelijkse nieuwsbrief van MHM.

Vooraf bleek de belangstelling al groot want deze eerste bijeenkomst in de Sophiahof wilden veel mensen niet missen. Er werd door Nanneke Wigard van MHM informatie gegeven over de opzet van de bibliotheek die in het najaar in de Sophiahof ingericht

zal worden. En ook de schrijvers zelf verheugden zich op bijzondere ontmoetingen met het publiek. Zo vertelde debuterend auteur Coby Nuruwe dat zij is gaan schrijven omdat ze zelf maar verhalen verzong voor haar kinderen die een Moluks karakter hadden omdat die nergens in de jeugdliteratuur te vinden waren.

V.l.n.r. Esther-Clair Sasabone, Coby Nuruwé, Elvira Nanariain, Abe Sahetapy

En zo ontstond langzaam maar zeker haar jeugd-roman Nona. Elvira Nanariain maakte ook haar

debuut en wel met 'Mengelmoes' waarin zij in dagboekvorm de grote veranderingen in haar leven over het voetlicht brengt: wat betekent het om op te groeien in twee culturen?

Uit het vraaggesprek met Abé Sahetapy bleek dat zijn boek over de wederwaardigheden van de Molukse kinderen in het kamp Schattenberg de voltooiing bleek te zijn van een boek waar hij al in de jaren tachtig mee was begonnen toen hij nog gede-tineerd was.

De boeken van deze Molukse auteurs vonden gretig aftrek bij het publiek. Zo ook het boek 'Broers en Zussen, hoe is het voor jou?' van de hand van Esther-Clair Sasabone die onder andere schreef over de verdeling van de aandacht tussen kinderen in een gezin waarvan er een chronisch ziek is of gehandicapt. [LEES](#) [VERDER](#)

Sophiahof – Sophialaan 10 – 2514 JR Den Haag – Tel: 070-2002500

Einde van Stichting Nasi Idjo

De redactie ontving eind februari het bericht dat de bekende Stichting Nasi Idjo dit jaar al haar werkzaamheden gaat afronden om daarna zichzelf op te heffen.

Na veel overleg, wikken en wegen heeft het bestuur van Nasi Idjo besloten om in dit jubileumjaar (15 jaar) een punt achter alle werkzaamheden te zetten. "Dit doen we met pijn in ons hart.

Tegelijkertijd geeft deze beslissing ook rust en borrelen vooral ook de vele mooie herinneringen op. We hebben in de afgelopen vijftien jaar mogen bijdragen aan bewust-

wording binnen en buiten de Indische gemeenschap op gebied van identiteit, wortels, integratie en overdracht. Een mooie taak en kans, die we met beide handen hebben aangegrepen.

Het bestuur heeft het zeer bijzonder gevonden dat zoveel mensen als bezoeker, deelnemer, relatie of anderszins deelgenoot van zijn geweest en een woord van intense dank aan ieder voor het vertrouwen in Nasi Idjo is dan ook zeker op zijn plaats.

Op 3 maart is met een lach en een traan het derde lustrum gevierd. Via facebook zal men de komende tijd terugblikken op een aantal voor de Stichting gedenkwaardige momenten.

Nasi Idjo heeft mede de Indische gemeenschap een gezicht geven en daarmee de Indische cultuur en identiteit levend houden door

en voor de jongere generaties. Centraal staat het opzetten van diverse verdiepende activiteiten en projecten rondom het Indisch zijn.

De tentoonstelling 'Aanpassen'

De redactie van NICC Magazine vindt het heel erg spijtig dat een van de belangrijkste organisaties die zich in het bijzonder richtte tot de jongere generaties na vijftien jaar zichzelf opheft.

Website: <http://www.nasi-idjo.nl>
www.facebook.com/NasiIdjo
<https://www.youtube.com/nasiidjo>

Reparatie van iPhone, iPad en Android. Snel, vakkundig en redelijk geprijsd.
Klik [hier](#) voor de aanbieding. Borca-Online / BorcaDen webshop

Borca Online
Computer Service

Weimarstraat 39
2562 GP Den Haag
070-364 2806
www.borca-online.nl

(advertentie)

Het verhaal van een Sinyo (6) Door: Fried Muller

Voorgoed terug naar Nederland

Maart de 27ste 1951 scheepden wij ons voor de tweede maal in te Tandjoeng Priok; op het Ms. Castel Bianco, een Italiaans troepentransportschip met een Italiaanse bemanning. Met ons ging tante Tine als weduwe met al haar vier kinderen mee naar Nederland. In feite werd met de terugkeer naar Nederland een donkere era voor ons afgesloten en wij hoopten met een nieuwe in Holland te beginnen. Veel spaghetti en ravioli gegeten en 's morgens heerlijke broodjes voor het ontbijt. In Suez weer warme kleding meegekregen.

We kwamen aan te Rotterdam op 24 april 1951 en werden naar Amsterdam overgebracht. In het pension waren reeds andere repatrianten woonachtig o.a. de familie van den Adel en ook Polen. Afgezwaaide Poolse militairen die niet naar Polen wilden terugkeren. Ze kregen veel bezoek van hoertjes uit de warme buurt. Ik begon ze vaak in het centrum tegen te komen op de Nieuwe Dijk waar ik 's zaterdags in een

restaurant werkte. Ik wou ze ook ontmoeten, maar had geen geld om ze te betalen.

In het restaurant begon ik op de ijsafdeling, maar ik gaf veel te veel ijs weg aan arme kinderen en dat bracht niets op. Toen hebben ze mij overgeplaatst naar de keuken, waar ik eieren mocht bakken en borden moest afwassen. Ik heb mij vanaf die tijd voorgenomen nooit in de horeca beroepshalve te gaan werken.

Ik zat op de HBS op het Roelofhartplein, die ik voortijdig in de voorlaatste klas heb verlaten. Ik had de moed niet meer om niet te gaan werken en op die leeftijd altijd zonder centen te zitten. Mijn eerste werk was op een cartonagefabriek als typist/administrateur. Het bedrijf was gespecialiseerd in het vervaardigen van kartonnen dozen in allerlei vormen en maten.

Het merendeel van de werknemers waren zwak begaafden wel 60%, maar waar ik toch heel goed mee om kon gaan. Misschien zagen ze in mij een soortgenoot, maar dat heb ik nooit kunnen achterhalen. De debielengroep had een uitgesproken hekel aan

de eigenaar-zaakvoerder die naast mijn bureau zat met zijn cheffin die ook zijn maîtresse was en altijd zijn appeltjes schildte tijdens zijn lunchpauze.

Het eerste werk dat ik moest doen was brieven tikken op een extreem oude en zware typemachine. Vanaf de eerste dag dat ik daar zat merkte ik dat er om 12 uur 's middags en 's avonds een ongelooflijk ritueel voor mijn bureau afspeelde.

Alle werknemers moesten zich inklokken en vlak langs de bureaus lopen om in de fabriek te komen. Ook 's avonds als ze naar huis gingen en moesten uitklokken, liepen ze langs onze bureaus de andere kant op. Al die debielen die het bureau van de zaakvoerder passeerden, haast in koor, riepen: "Ouwe lul." Ik wist niet wat ik hoorde. Zo'n 25 debielen die passeerden, jongens, meisjes, mannen en vrouwen, die elk op hun beurt 'Ouwe Lul' riepen. Eerst dacht ik dat ze dat tegen mij riepen, maar al gauw wist ik dat het niet zo was.

Om 12 uur tijdens de middagpauze gingen ze allemaal

naar buiten om wat over de grachten te wandelen. Velen die dan naar de zaakvoerder telefoneerden om 'ouwe lul' te schreeuwen. Dat deden ze soms gezamenlijk vanuit de telefooncel. Dan kwam de zaakvoerder mijn bureau ingerend, om te zeggen dat ik snel naar buiten moest gaan om te zien wie er in de telefooncel stonden. Ik ging naar buiten maar heb natuurlijk nooit iemand van de groep in de telefooncel gezien. Ik wilde geen doelwit worden van deze mentaal zwakke groep. Ik heb dan ook heel kort bij de kartonnage Schwendemann gewerkt, maar typist en op kantoor werken was voor mij niet weggelegd.

De reden waarom ik zo snel bij Schwendemann weg ging was dat de baas mij mijn eerste loon niet wou uitbetalen omdat ik niet snel genoeg naar zijn zin werkte. Ik ben daarover gaan praten en ben 's middags zijn kantoor binnengestapt en hij vroeg mij wat ik bij hem te zoeken had.

Ik zei hem dat ik mijn loon wou hebben anders stopte ik er onmiddellijk mee. Hij schreeuwde eruit!, eruit! en ik ben zijn kantoor kalm uitgelopen en naar mijn kantoor naast dat van hem mijn zware type machine gaan ophalen en ben zo naar zijn bureau terug gelopen en heb de zware machine op zijn tafel meer gegooid dan gelegd. Ik wist niet dat het bovendien van zijn bureau zo dun was want de zware machine ging er meteen doorheen. Ik zei "sorry" en ben meteen mijn jacket gaan ophalen en heb het bureau verlaten.

Het verwonderde mij dat hij mij niet direct achterna liep, maar toen ik buiten stond kwam hij mij toch achterna. Hij vroeg mij of ik een kris bij me had en ik antwoordde hem dat ik voor zo'n kop als van hem een bijl nodig had.

Dat waren de laatste woorden die ik tegen Schwendemann

gesproken had. Via de vakbond had ik een maand later toch mijn loon uitbetaald gekregen.

Dat was Amsterdam in die tijd. Ik hield mij in die periode vrij gedeisd, maar ik had allerlei plannen om Schwendemanns tent in de fik te steken. Ik niets, hij ook niets, was mijn motto. Gelukkig dat er een vakbond bestond anders had het heel anders kunnen aflopen.

Aan de slag

Mijn vader kon direkt bij Werkspoor beginnen en moest direkt allerlei kursussen volgen om ingedeeld te worden in de metaalcontrole waar een groot tekort was aan geschoold personeel. Hij heeft daar dan ook tot zijn pensioengerechtigde leeftijd gewerkt. Ik denk dat hij achteraf daar met genoeg heeft gewerkt.

Gezin Muller met het MS Castel Bianco naar Nederland

Ik wou de techniek in en waar zou ik het best kunnen beginnen. Ik las in de krant dat Groenpol een electrotechnisch bedrijf aan de overkant van het IJ mensen zocht om aan de eerste supertanker te werken. Ik heb me daar aangemeld en kon meteen beginnen.

De volgende dag moest ik mij bij een voorman van Groenpol melden en die vroeg mij wat ik also gedaan had op het gebied

van electriciteit. Mijn antwoord was dat ik geheel geen ervaring had op dat gebied. Hij zei dat ik mij bij een voorman moest melden en kabels moest gaan trekken.

Ik dacht kabels trekken dat zal wel lukken, dat heb ik thuis ook al vaak gedaan, maar onder in de tanker vond ik de voorman met zijn ploeg en werd tussen die mannen ingedeeld. De kabels die manueel getrokken moesten worden hadden een diameter als mijn arm. De mannen bestonden uit een select gezelschap mensen. Ex-moordenaars, ex-SSers die in Rusland gevochten hadden, ex-dieven net uit de gevangenis.

Het was heel zwaar werk om die kabels door het schip te trekken. Toen ik naar huis fietste dacht ik dat ik geen rug meer had. Het eigenaardige was dat ik mij helemaal niet vreemd voelde in dat selecte gezelschap. Om eerlijk te zeggen, daar hing een kameraadschap die ik later op die andere afdelingen nooit meer gevoeld had.

Het gebeurde wel eens dat ik mijn boterhammen thuis heb laten liggen en om 12 uur niets te eten had. Dan vroegen ze mij waarom ik niet at en toen ik hun vertelde dat ik mijn boterhammen thuis had laten liggen riep de voorman meteen, ja Jan boterhammetje voor Fried, Klaas boterhammetje voor Fried en ik had op een gegeven moment meer brood voor me liggen dan wat ik normaal van huis meenam.

Die kameraadschap, je niet in de steek laten in de groep heb ik alleen daar tussen dat select gezelschap mogen beleven.

In de tussentijd volgde ik avondschool. Eerst voor electriciën, maar daar had ik heel snel examen voor afgelegd en daarna ben ik naar de avond-MTS gegaan.

Die kabeltrekkerij was van korte duur, want ik was daar echt niet

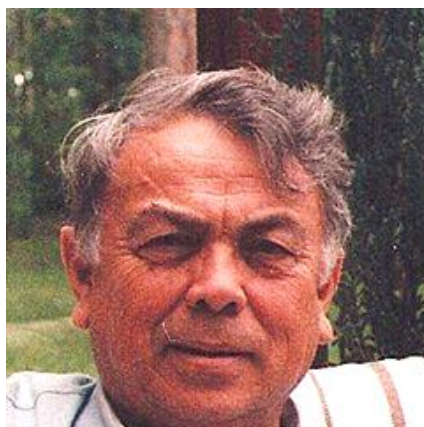
voor gebouwd om aan die zware kabels te trekken. Toen Groenpol wist dat ik mijn electriciëns diploma bezat mocht ik naar de instrumentatie-afdeling om daar instrumenten samen te bouwen en uit te testen. Het waren instrumenten van Sauter and Elioth. Nadat die in elkaar geknutseld waren moest ik ze ook uittesten. Het was heel nauwkeurig werk en ik deed dat graag. Na deze periode mocht ik motorcontroll regelkasten bouwen. Zo liep ik het hele systeem door. Later mocht ik schakelsystemen op het schip aanleggen en electromotoren aansluiten. Electrotechniek had voor mij niet veel geheimen meer over.

Het grote probleem op de schepen is dat alles wat los of vast zit gestolen werd. Daar liep een lange blonde stevige lasser rond en ik kwam met hem in gesprek en hij vroeg mij waar ik vandaan kwam en ik vertelde hem dat ik uit Indonesië kwam. Hij had daar ook een 2 jaar als militair van de 7 Dec. Divisie gezeten en had daar een goeie tijd doorgebracht. Hij zat op hetzelfde gedeelte van het schip als waar ik ook zat. Hij bracht mij iedere dag een appel, zomaar, wat een pracht gebaar. Hij vroeg mij of ik het hier wel kon uithouden en als ik problemen had hem direct te roepen. Het toeval wilde dat ik op een dag alle schakelaars in de hutten moest monteren, dus ik begon bij hut nr. 1 en ging dan zo rond tot de laatste hut.

Het duurde minstens een half uur om zo'n schakelaar te monteren en er de bedrading op aan te sluiten. Tegen 4 uur was ik de laatste schakelaar aan het monteren toen de voorman kwam om mij te vragen wat ik de hele dag eigenlijk gedaan had. Wel ik heb alle schakelaars gemonteerd en aangesloten. Jij hebt geen reet uitgevoerd begon hij tegen mij te foeteren en ik schreeuwde ook terug. Toen schreeuwde ik naar

hem toe om alle hutten maar eens langs te lopen en ik liep met hem mee.

Tot mijn grote schrik zag ik in elke hut geen schakelaar meer hangen. Wat ze gedaan hebben is, als ik in een hut bezig was, zij de schakelaar van de vorige hut demonteerden. Zo hebben ze op een avond alle meubels van de kapitein gepikt. Op de kade lag een mooie koperen schroef van 1,5 ton. Die werd in het weekend ook even verdonkeremaand.

Fried Muller

Maar terug naar mijn schakelaars. Toen er zo geschreeuwd werd verscheen plotseling mijn grote vriend en ik vertelde hem wat er was gebeurd. Hij ging meteen op de voorman af en sleurde hem naar de railing en schreeuwde hard in zijn oor dat hij mij met rust moet laten anders zou hij hem zo over de railing in het IJ gooien. Ik bedankte hem en vertelde hem dat dit echt was gebeurd. Geen probleem zei die als er van die etters rondlopen meteen van boord trappen. Heerlijk om zo'n beschermengel tussen al dat gajes te hebben.

Daar liepen veel werklieden rond die het niet zo'n goed idee vonden dat er zo'n bruine tussen hen in liep. Meesten van hen waren aangesloten bij de socialistische vakbond en ze dachten dat zij alleen het voor het zeggen hadden.

De eerste winter op dat schip was echt bar en boos. Het IJ was

dichtgevroren en de temperatuur zakte tot -15°C . Op het dek stonden enkele vuurpotten waar je je wat aan warmen kon maar gek genoeg het deed mij niet zoveel. Ik had een lange onderbroek en dubbele wollen sokken aan een dikke trui en een zware wollen jas en een wollen muts. Verder droeg ik van die hoge militaire laarzen.

Het enige nadeel aan die laarzen was dat die een stalen hoef in de hak hadden en als je voor een controle-paneel stil stond om de draden te rangschikken ergens onder je via een verluchtingsgat een lasser jou hoef op het dek vastlaste zonder dat te voelen. Dan sta je echt vast gelast aan het dek. Door dit samenspel van praktische ervaring en avondschool verliep de avondschool heel makkelijk en heb de laatste klas van de MTS normaal als dagschool doorlopen.

Ik was een deel van mijn minderwaardigheidscomplex kwijt, dat mij altijd als een blok aan het been heeft gehangen, dacht ik althans. Dat complex en oorlogstrauma was ik kwijt. Later op oudere leeftijd bleken die nog te bestaan. Ik heb ze via allerlei therapieën en behandelingen voor een groot deel kunnen wegwerken.

Mijn ideaal was altijd om nog eens te gaan vliegen. Nog iets wat in de oorlog is gegroeid toen de Japanse bommenwerpers iedere morgen laag over ons huis vlogen. Bij de KLM gesolliciteerd om te gaan vliegen als boordwerktuigkundige.

Helaas werd ik afgewezen omdat ik geen mechanische opleiding had gehad. Ik naar de luchtvaartschool voor werktuigkundigen. Die opleiding mocht ik in 2 jaar doen, wat ik ook gedaan had. Mij weer bij de KLM aangemeld en aangenomen om de cursus te volgen voor boordwerktuigkundige. Na 5 maanden intense cursus geslaagd met zeer hoge cijfers, maar van

vliegen als boordwerktuigkundige kwam niets te recht.

Alle in die periode opgeleide boordwerktuigkundigen werden aan de grond gezet wegens het terugkomen van honderden piloten en werktuigkundigen uit Indonesië die voor de Garuda vlogen. Oorzaak was: de oorlog om Nieuw-Guinea brak los en Indonesië verbrak het kontrakt met de KLM.

Wel dit was het begin van mijn carrière in Nederland. Het verdere verloop heb ik ook te boek gesteld.

Boeken

- Ceausescu's dierentuin
- Draken en Lotusgeuren
- Archipelago der zwarte kunsten

Tijdlijn

1. Fried Muller geboren 01-09-1933 te Poerwakarta. Als zoon van Lodewijk Müller en Paula van Dietz.
2. Verhuisd naar Tjibatoe 1936. Begonnen op de Chinese kleuterschool te Garoet.
3. Verhuisd naar Batavia 1939. Gewoond in de Chinese wijk. Jl. Pasar, Meester Cornelis.
4. Verhuisd naar Yogyakarta 1940. Op school met de Bijbel. Woonden in Bumidjo in een woning van de Staats-Spoorwegen. In 1942 het huis moeten verlaten omdat mijn vader door de Kempeitai is gearresteerd.
5. 1943 Moeder door Indonesische politie gearresteerd. Kinderen alleen zonder de ouders. Laurens 2,5 jaar oud. Met roken stil gehouden. Rookt nog steeds.
6. Augustus 1945. Beide ouders terug. Start van de Bersiap periode. October 1945 naar Sewoe Galoer kamp. Vader naar kamp Pundung.
7. November 1946. Geëvacueerd van Sewoe Galoer via Yogya naar Batavia.
8. Juni 1947. Naar Holland met de Sibajak.
9. Juni 1949? Weer terug naar Indonesië. Ingeschreven op de CAS op Waterlooplein.
10. April 1951. Terug naar Holland. Op de Castel Bianco.
11. 1953. Begonnen bij Groenpol op 1e supertanker van Nederland.
12. 1956 Dipl. Electrotechniek MTS Asterdam. Instrumentatie afd. Groenpol.
13. Naar de Luchtvaartschool. Beëindigd 1958. Gehuwd met Truus v/d Waal.
14. Gestart BWK opleiding bij de KLM-Schiphol. KLM-woning Badhoevedorp.
15. 1959 Na behalen BWK diploma door diplomatieke reden met Indonesië vliegcarrière gestopt
16. 1959 KLM verlaten en in dienst bij de Van Houten Chocolate fabriek te Weesp als chef technische Dienst. Naar Weesp verhuisd.
17. 1964 van Houten verlaten voor DSM-Stamicarbon. Opleiding Chemische technologie. Specialisatie Ureum-fabrieken. Aldo geboren.
18. 1965 Eerste uitzending naar Roemenië als constructie- en opstart-specialist Ureum fabrieken. Later uitzendingen naar Joegoslavië, Thailand, Duitsland en weer naar Roemenië.
19. 1967 Echtscheiding van Truus v/d Waal.
20. 1970 Overstap naar Coppee-Rust Brussel. Eerste assignment naar Israël als site-manager. Haifa bij Chemicali Fosfatim tot midden 1972.
21. 1973-1974 Boorplatform voor Ekofisk field, Fillips Petroleum, Dumbarton, Scotland.
22. 1974-1976 Venezuela, Maracaibo. Site op el-Tablazo. Eerste Polyethyleen fabriek.
23. Getrouwd met Dorith Baratz. 1974 Allan en Nathalie geboren.
24. 1977-1979 Portugal. Sines. Polyethylene plant. Verhuisd naar Tremelo Damiaandorp.
25. 1980-1987 Bontang, Kalimantan. Site manager in consortium met Lummus-Houston en Lurgi-Frankfurt.
26. 1988 Ontslag bij Coppee-Rust en met eigen Mulcon bvba als consulent begonnen. Geen uitzendingen meer naar het buitenland.
27. 1989-2009 Als consulent voor vele bedrijven in België projecten uitgevoerd.
28. 2010 Mulcon bvba opgeheven. Begonnen met boeken te schrijven.

5000 Kamptekeningen uit Nederlands-Indië

In "Het Geheugen Van Nederland" van het Nationaal Archief bevinden zich bijna 5000 tekeningen, gemaakt door gevangenen in de Japanse concentratiekampen in voormalig Nederlands-Indië.

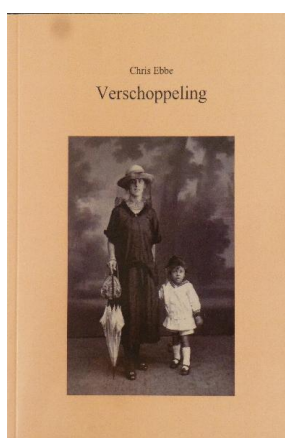
De tekeningen staan op 247 pagina's en bevatten 20 afbeeldingen per pagina. Hieronder vindt u de LINK naar deze kamptekeningen op de website van Het Nationaal Archief (*Ctrl+click*).

<http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/zoekresultaten/pagina/1/Kamptekeningen%20Nederlands%20Indi%C3%AB/%28cql.serverChoice%20all%20Kamptekeningen%20%20AND%20Nederlands%20%20AND%20Indi%C3%AB%29/&colcount=0&wst=Kamptekeningen%20Nederlands%20Indië>

Boekbespreking, e-Books, CD & DVD, Presentatie & Signeren

Verschoppeling – Chris Ebbe.

Aan dit boek heeft de schrijver tien jaar gewerkt. Zijn minutieus onderzoek in Nederland en in Indonesië leidde hem uiteindelijk tot de ontrafeling van een geheim, dat drie achtereenvolgende generaties in zijn ban heeft gehouden. Want wie is toch die Willem? De enige in de familie met een donker kleurtje. Van wie heeft hij dat kleurtje? "Ik heb veel aan bruine mensen gedacht", was steevast het antwoord van zijn moeder. Maar wie gelooft dat nog

in deze tijd van DNA? Siem, de vader van Willem, in ieder geval niet en dat laat hij merken ook. Systematisch stelt hij Willem achter, mishandelt, kleineert en maltraiteert hem. Hij is en blijft de verschoppeling. Dit zal een blijvende wond achterlaten bij Willem. Maar als Willem de zoon van Siem niet is, van wie dan wel? Met wie heeft de toch streng Christelijke An een akkevietje gehad? Het verhaal leidt naar het voormalige Nederlands-Indië, waar de oplossing echter het gehele boek door in het ongewisse wordt gehouden en pas op het laatst onthuld wordt, als ook Kick, de zoon van Willem, het verhaal binnenstapt. Een zeer bijzonder boek, dat leest als een roman, dankzij de doorkijkjes die de auteur biedt in de kleine wereld van vroeger: de Hollandse kneu-

terigheid, de onwetendheid en het gezag van de kerk. Tegen die achtergrond komen de personages tot leven en een gevoel veroorzaken alsof de lezer zelf ook deel uitmaakt van het verhaal. Een meesterlijk geschreven boek. *Prijs: € 21,95.*

Moed en overmoed – Angela Dekker & Jessica Voeten.

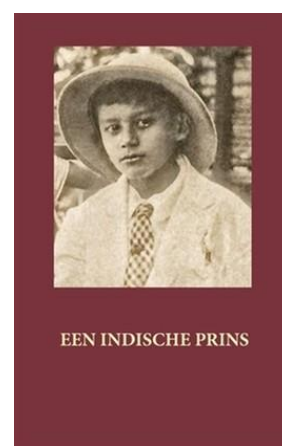
Dit boek handelt over het leven en de tijd van Mata Hari. In 1904 liet Margaretha Geertruida MacLeod-Zelle haar man, kind en de benepen Hollandse mores achter zich en mat zich een nieuwe identiteit aan: Mata Hari. Tien jaar lang reisde ze door Europa, bewonderd door de elite om haar gewaagde oriëntaalse dans en haar mysterieuze persoonlijkheid. Kunstenaars, hoge militairen, diplomaten en de schatrijke upperclass dongen naar haar gunsten. Echter toen zij haar hand

overspeelde, liet zelfs haar grote liefde, een Russische officier, haar vallen. Wie was deze mysterieuze, modieuze en onverschrokken vrouw? De auteurs ontrafelen het mysterie van deze 'femme fatale' van haar stereotype en dringen aan de hand van nieuwe en Onbekende bronnen diep door in de verschillende stadia van haar leven in Nederland, Nederlands-Indië en in de salons en sjeke clubs van Europa, in een roerige periode waarin de twintigste eeuw gestalte krijgt. *Prijs € 34,99*

Een Indische Prins – Harry Smith.

Het verhaal speelt tegen de achtergrond van de crisis in de jaren dertig van de vorige eeuw, de Tweede Wereldoorlog en de bezetting van Indië door Japan. Een roerige periode waarin Jan Carel opgroeit, worstelend met zijn identiteit. Hij gaat naar een kostschool met overwegend blanke medeleerlingen, waarbij zijn vader hem waarschuwt om voor zichzelf op te leren komen en

zijn aangeboren Javaanse schuchterheid te overwinnen. Na zijn studie gaat hij op een in dit boek beeldend beschreven reis door Java: Djokja, Bandoeng, Madioen en Sematang, op zoek naar zichzelf. Uiteindelijk verhuist hij naar Soerabaja, waar hij een succesvolle loopbaan begint bij een vermaard ingenieursbureau. De strijd om erkenning is dan nog niet gestreden, want nog steeds wordt hij door zijn afkomst minder serieus genomen dan zijn Nederlandse collega's. Dan vallen de Japanners Indië binnen en staat hij voor de zware keuze tussen de Javaan en de kolonist, de Nederlander. Afgaande op het begin van dit boek is er geen 'happy end'. *Prijs: € 14,95.*

Een leven zoals bedoeld – Joop Scheffers.

Een autobiografische roman, die begint met de coming-of-age van een schuchtere Indo-

jongen, die voortdurend van school moet wisselen. In de jaren vijftig verhuist hij van Jakarta via Rotterdam naar Den Haag, om vervolgens naar het roerige Amsterdam van de jaren zestig te verhuizen. Hij gaat rechten studeren omdat zijn ouders dat zo willen. Hij wordt actief in de studentenvereniging, maakt echte vrienden en krijgt zijn eerste ietwat onwennige ervaringen met meisjes. In zijn vrije tijd wordt hij hoofdredacteur van een ruimtevaartblad en is in 1969 getuige van de eerste Maanlanding van de Apollo 11. Hij is persoonlijk getuige van de lancering in Florida van de Apollo 15 in 1971. Ruimtevaart en zijn rechtenstudie vormen de opmaat naar een kleurrijk leven als diplomaat. Eind

1977 gaat hij voor het eerst ambtshalve naar de VN in New York. Hij dompelt zich onder in het wilde New York van eind jaren zeventig: het decadente Times Square en Studio 54. Zijn coming-of-age draait uiteindelijk uit op een coming-out. Weer terug in Nederland ontmoet hij in de Haagse homoscene zijn levenspartner. De roman eindigt met hun beider overplaatsing naar de ambassade in Belgrado. *Prijs: € 20,00.*

Varanen, Orang-oetans en Paradijsvogels - **Alexander Reeuwijk.** In het midden van de negentiende eeuw reisde de Britse natuurvorser Alfred Russel Wallace door Indonesië. Hij verzamelde er

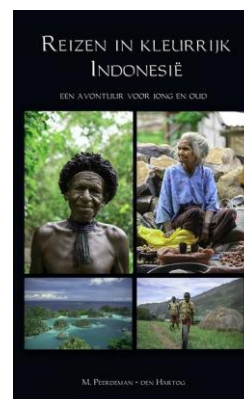
dieren en planten en stuurde en passent Darwin het essay dat leidde tot de publicatie van de evolutietheorie. Wallace ontdekte ook dat de flora en fauna in het westen van de Indische archipel volkomen verschilden met die in het oosten. Over dat fenomeen publiceerde hij diverse boeken en artikelen, waaronder het reisboek "The Malay Archipelago". De auteur van dit boek reisde af naar Indonesië, met in zijn rugzak een verrekijker, de boeken van Wallace en diens tijdgenoten en artikelen over de meest recente wetenschappelijke inzichten. Hij reisde door Sumatra en Papoea, onder andere om de Orang-oetans te bestuderen en de Paradijsvogels te zien dansen. Hoe is het nu eigenlijk met de staat van de natuur in Indonesië? Een volledig herziene en geactualiseerde uitgave. *Prijs: € 18,50.*

Permafrost in de tropen - **Han Deibert.** Dit boek gaat over de gedeelde geschiedenis van Nederland, Nederlands-Indië en het huidige Indonesië en welke

invloed deze nog steeds heeft op de moeite die we hebben om door te groeien naar een kleurrijke samenleving. De Indische gemeenschap is vrijwel geruisloos geïntegreerd in de Nederlandse samenleving en dat in betrekkelijk korte tijd. Nu creëren we een samenleving waarin we vaak moeite hebben met het tolereren van de nieuwe medelanders. De angst en polarisatie nemen hierdoor steeds meer toe. Dit Indische familieverhaal is een aanzet om daadwerkelijk te kijken naar de twee kanten van de medaille die bijna vierhonderd jaren koloniale overheersing in onze geschiedenis en ons dagelijks leven heeft achtergelaten. *Prijs: € 19,95.*

Reizen in kleurrijk Indonesië - **M. Peerdeman-den Hartog.** Dit boek is geschreven voor alle avonturiers die de droom hebben om Indonesië te ontdekken met zijn prachtige natuur en vele honderden vulkanen, verdeeld

over meer dan 1300 eilanden. En ieder bewoond eiland heeft zijn eigen culturele rituelen met zijn eigen tempels en religieuze gebouwen. Het is ook een land waar kleuren en heetie bij elkaar komen. Indonesië is bij uitstek geschikt om te backpacken, maar ook om luxieuzer te reizen. Het is een land met een relaxte, vriendelijke bevolking, altijd goedlachs en behulpzaam. En het eten is er goed en goedkoop. De auteur hoopt dat dit boek de lezer zal inspireren. *Prijs: € 18,52.*

Haagse heer met roze hart overleden

Hij schreef en handhaafde de statuten van het COC en wist in Den Haag, via de burgemeester van Wassenaar, het dansverbod voor mannen van tafel te krijgen.

Jan Lutje Schipholt (25 mei 1939 - 2 maart 2018) heeft in Den Haag baanbrekend werk verricht voor de homogemeenschap. Eind zestiger jaren van de vorige eeuw heeft hij de dansvloer vrijgemaakt voor mannen. Tot dan toe was het voor mannen verboden om met mannen te dansen en dit werd vooral in Den Haag zeer streng gehandhaafd.

De Haagse zedenpolitie maakte fel jacht op homoseksuelen in opdracht van de hoofdcommissaris Gualthérie van Weezel, in Den Haag beter bekend als 'Jan Hak', in samenspraak met de officier van justitie in Den Haag. Gualthérie van Weezel was een rooms-katholieke oud militair en beschouwde zichzelf als 'opperboevenjager'. Lesbiennes hadden nauwelijks last van de zedenpolitie, omdat men er toen niet bij stil stond dat vrouwen ook homoseksueel konden zijn. Nee, homo's waren alleen 'vieze mannen'.

Jan Lutje Schipholt (1939-2018)
Foto: © Emmelie Valkenburgh

Regelmatig waren er invallen door de zedenpolitie in cafés en dancings waarvan bekend was dat er homoseksuelen kwamen. In de Marsbar aan de Haagse Kazernestraat (een bekende

homokroeg) stond daarom op de bar een glazen uil met een lamp die werd aangeknipt als er onbekenden in het etablissement aanwezig waren, of erger nog, de zedenpolitie. Swingen kon alleen als de lamp uit was.

Een vreemde situatie, waar Jan gewag van maakte toen hij in een café op het Noordeinde in Den Haag de liberaal Molly Geertsema tegen het lijf liep. Geertsema, een geaffecteerd sprekende VVD politicus en burgemeester van Wassenaar, vond het desgevraagd ridicul dat de overheid zich met dansen bemoeide en beloofde Jan om een en ander uit te zoeken. Twee weken later werd het verbod door de Haagse burgemeester Victor Marijnen opgeheven. Niet lang daarna, in 1970, opende Geertsema op Jans verzoek, aan het Bleijenburg in hartje Den Haag, de eerste homodancing, Club Zodiac, die in de jaren daarna twee keer van eigenaar én naam veranderde: The Key en later Lola's Place, totdat de dancing begin tachtiger jaren definitief de deuren moest sluiten na een schietincident voor de deur.

Jappenkamp

Jan werd geboren op 25 mei 1939 op Java in voormalig Nederlands-Indië, waar zijn vader als scheikundig ingenieur voor een rietsuikermaatschappij werkte. De Japanse bezetting had grote gevolgen voor het gezin. Met zijn moeder en broertje kwam Jan, apart van zijn vader, in een Jappenkamp terecht. Zo klein als Jan was, lukte het hem om zijn ernstig zieke moeder en broertje in leven te houden door heel veel kikkers voor hen te vangen. Na de bevrijding werd het gezin herenigd en kregen Jan en zijn broer er een zusje bij. Op zijn twaalfde vertrok hij in juni 1951 met zijn broer

naar Nederland om in Den Haag, zoals dat destijds vaker gebeurde, naar een Nederlandse middelbare school te kunnen gaan. Jan zat van half negen tot half zes met intensieve lessen op het beroemde Gymnasium Haganum en daarbuiten was hij er hoofd van de bibliotheek, eindredacteur van het schoolblad en lid van het leerlingenbestuur. Hij behoorde tot de beste leerlingen van Haganum en haalde met prachtige cijfers zijn eindexamen. Hij woonde toen bij een oom en tante in een streng protestants gezin.

Trefcentrum 'Feniks', met v.l.n.r. Fred Julsing, Leopold Schaay en Jan Lutje Schipholt (foto uit 1975)

Jan had daarna geschiedenis in Leiden willen studeren, maar gaf gehoor aan het dringende verzoek van zijn vader om af te zien van een toekomst als historicus. Juristen waren beter in staat hun geld te verdienen, adviseerde zijn vader. Studeren in Leiden was voor Jan echt een 'culture shock'.

Hij was erg beschermd opgevoed en in Leiden werd hij opeens in het diepe gegooid. De studentenrevolte brak in de jaren zestig uit, gevolgd door de seksuele revolutie. Alles kon opeens. Het was een openbaring. Dat is ook de tijd waarin Jan uit de kast is gekomen. Na een paar jaar rechten had Jan er echter genoeg van. Hij ging in militaire dienst en daarna aan de slag bij het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

In zijn vrije tijd zette hij zich in voor de NVSH, waar hij secretaris was, en voor Feniks, 'trefcentrum voor homofielen', aan de Haagse Stationsweg. Als bestuurslid van het COC in Den Haag bemoeide Jan zich met de statuten en de huishoudelijke reglementen. Ze werden door hem opgesteld én gehandhaafd. Even snel ergens een beslissing

doorheen loodsen was onmogelijk met Jan aan de vergadertafel. Zijn parate kennis was ongekend. Hij was het wandelende archief van de vereniging. Als Jan het zei, dan was het zo.

De laatste jaren was Jan de motor achter het ideaal om in Den Haag een roze bejaardenhuis te stichten. Een aantal malen leek

het doel bereikbaar. Voor een verlaten politiebureau aan de Laan van Meerdervoort en een groot pand aan de Bankastraat waren verregaande plannen die echter geen doorgang mochten vinden.

Jan Lutje Schipholt overleed op 2 maart 2018 op 78-jarige leeftijd, na een kort ziekbed, in het Westeinde ziekenhuis.

Adresboek van Bandoeng 1941

In dit adresboek staan de gegevens alfabetisch op familienaam met daarachter het adres waar hij of zij woonde in 1941

<http://www.boudewynvanoort.com/2016/02/adresboek-van-bandoeng/>

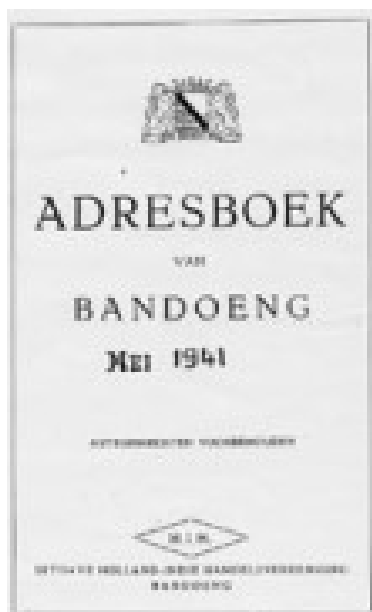
Het Bandoeng Adresboek Door: Boudewyn van Oort

Bovenstaande mededeling in advertentievorm heeft u al meerdere edities kunnen lezen. Als reactie hierop ontvingen wij het volgende artikel van de eigenaar van het adresboek, Boudewyn van Oort.

Het Adresboek van Bandoeng, dat ik destijds in handen kreeg van Professor Bart van Dijk van Nooten, gepensioneerd hoogleraar in Sanskrit aan de Berkeley University in Californië, was niet het origineel, maar een kopie van een kopie, die hij bemachtigde tijdens zijn bezoek aan Bandoeng. Voor mij was het boek een uitkomst, want ik trachtte de vooroorlogse samenleving van die stad te beschrijven voor mijn eigen familieverhaal: *Tjideng Reunion*.

Ik ontving niet alleen een kopie van het boek, maar ook de onderzoeksnotities, gemaakt door een ander persoon, die het boek kennelijk ook belangrijk achtte. Als voorbeeld zie de eerste bladzijde (weergave volgende pagina) met potloodstreepje voor de naam A.E.E. van Aarem. Leuk om te zien ook de daaronder staande advertentie van Automobielenhandel Verkerk & Co.

Mijn interesse in het boek hield vooral verband met een poging om een beschrijving te geven van de buurt waar wij woonden voor de oorlog uitbrak: wie waren onze burens. Waar woonden de mensen die genoemd werden in de brieven uit die tijd... Het boekje bevatte 11.000 adressen, verdeeld over 254 bladzijden. Dit soort onderzoek zou enorm veel tijd kosten, tenzij ik hiertoe een computer zou kunnen inschakelen, die het mogelijk zou maken om de adressen te sorteren per straat en huisnummer.

Om dit doel te bereiken waren in principe de volgende stappen nodig. Ik moest het digitaliseren en dan opslaan in een database of een bestand dat daartoe geschikt was. Op mijn computer had ik toen Microsoft Works Database, dat aan die eisen voldeed, maar weer niet helemaal. Met een scanner en de benodigde software kon ik een digitale versie krijgen van de 11.004 aparte adressen, beginnend met *Mej. G.E. van der Aa* en sluitend met *Mej. T. Zijlstra*. De database echter kon deze informatie nog niet accepteren. Excel kon dat wel, maar hiervoor waren weer twee aparte stappen nodig. De namenlijst en de adressenlijst moesten daarvoor apart gedigitaliseerd worden.

Dan konden ze in een Excel spreadsheet opgeslagen worden en konden de twee kolommen samen gekopieerd worden in de database.

Dit was een enorm karwei en om eventuele foutjes te voorkomen, moesten alle bladzijden apart behandeld en gekeurd worden, waarbij de advertenties moesten worden overgeslagen. Wat ik eveneens overgeslagen heb, is een lijst met adverteerders, die

A.

Aa, Mej. G. E. v. d. —
 Aa, J. B. v. d., Adj. Ond. Off. Mag.
 Aa, W. G. J. v. d., Werkman D. W. D.
 Aalbers, A. F., Architect
 Aalbers, Th. J., Aannemingsbedrijf
 Aalst, Mej. P. P. A., v. d., Verpleegster
 Aardening, J., Opzichter Schildersbedrijf
 Aardewijn, L. A. B., Fourier Inf.
 Aarem, A. E. E. v., Gep. Insp. 1ste kl. S. S.
 Aarem, Mevr. M. M. L. v. geb. v. Goens, —
 Aarem, Wed. v. geb. Ilah, —
 Aarem, Wed. M. W. v. geb. v. d. Ven, —
 Aarem, W. J., Marconist K. L. M.
 Aarinksen v. Menxel L., Autoreparateur
 Aars, Wed. Ch., geb. de Lannoy. —
 Aarsen, J., Pens. „Annie”.
 Aart de Jong, A. C., gep. commies P. T. T.
 Aart de Jong G. J. M., Comm. Red. P. T. T.
 Aart de Jong, Wed. G. D., geb. v. Zuylen, —
 Aart de Jong, Mevr. Th. S. E. —
 Aart, Wed. C. B. geb. Kremer, —
 Aarts, Wed. geb. Sayah, —
 Aarts, J. M., Brigadier Radio-tel.
 Aartsema, R., Maandgelder P. T. T.
 Abalain, A. C. A., Chauffeur
 Abbink, J. L., gep. ambt. S. S.
 Abbink, Wed. H. J., geb. Meyer, —
 Abe, S., eig. Vulkaniseer inr.

Verl. Regentsweg 6.
 Nassaulaan 61.
 Kebon Kawoeng 27.
 Heetjansweg 1.
 Wenckebachtstraat 10a.
 Orchideelaan 38.
 Tjiateul Kaler 57.
 Nd. Kampementstr. 16
 Oosteindeweg 65.
 Gr. Lengkongweg 6 pav.
 Oosteinde Binnen 10.
 Kl. Lengkongweg 84.
 Riouwstraat 43.
 Tjitjendoweg 16.
 Bengawanlaan 100.
 Gr. Postweg O. 86.
 Laksanaweg 18.
 Hollandiastraat 16.
 Gempol 163.
 Gempol 163.
 Satroegnaweg 39.
 Satroegnaweg 39.
 v. d. Hoopweg 16.
 Sawolaan 8.
 Gg. Tjitepoes 50/9A.
 Goentoerlaan 28.
 Javastraat 34.
 Bantjeu 44.

AUTOMOBIELHANDEL VERKERK & Co.

GR. POSTWEG OOST 289 — TEL. 1245
BANDOENG

ALLEENVERTEGENWOORDIGER VAN GEHEEL N.O.I.

van :

Nashautomobielen

Hillman cars

International vrachtauto's

Leonard koelkasten

REPARATIE ATELIER VOOR ALLE MERKEN

begon met *Accountant C. Jager* en eindigde met *Zijden Stoffen*. Ook heb ik overgeslagen een 30 adressen van Indonesische zakenlieden beginnend met *Abdoelkarim* van de broodbakkerij Soekaboemi en eindigend met *Taloen Rijstpellerij*.

Toen ik mijn mooie computerwerk ging bestuderen, kwam ik meteen voor een verrassing te staan. De laatste naam in mijn computerlijst bleek niet *Mej. T. Zijlstra* te zijn, maar *Ir. H.K. Zyl de Jong*. De originele lijst was niet 100 % gesorteerd en de Nederlandse taal bood eveneens de nodige sorteerproblemen. En al gauw werd duidelijk dat andere namen in het origineel ook niet helemaal op de juiste plaats stonden. Het genereren van de oorspronkelijke volgorde van de namen zou mogelijk zijn, maar wel erg veel moeite en tijd vergen. Eenvoudiger was het om van iedere bladzijde een PDF te maken.

Maar toen ik deze database verder ging sorteren op straatnaam en huisnummer, kwamen er weer andere problemen aan het licht. De straat aanduiding hield zich niet vast aan een standaardbegrip.

Zo vond ik *Pasirkalikiweg* (één woord), maar ook: *Pasirkaliki Weg* (twee woorden). De computer is op dat gebied ongenadig. Alle straatnamen moeten op een en dezelfde wijze geschreven worden, anders loopt het helemaal mis als je gaat sorteren.

Een ander probleem was de aanduiding van straten die een

typisch Indonesische naamspelling hadden, zoals *G. Sapoeran* of *Djl Emong*. Bij Nederlandse namen komt altijd de toevoeging *straat* of *weg* achter de naam. Ter wille van de consistentie moesten de Indonesische namen ook eerst genoemd worden.

Het eindresultaat bevat dus dezelfde informatie als het origineel, maar in een andere volgorde, met hier en daar spellingswijzigingen.

Het adresboek bevat verder een weelde aan andere informatie, zoals ambtelijke titels, meisjesnamen van gehuwde vrouwen en of de vrouw in kwestie wel of niet weduwe is, enzovoort. Het is mijns inziens van waarde voor een historisch sociaal onderzoek.

Amper een jaar na de uitgave van dit grappige boekwerkje verdween dit beeld van de welvarende stad. Na de oorlog scheen deze samenleving nog een verwoede poging

te doen om te herrijzen, maar na 1956 was het over en uit. Vele van de oude straatnamen werden toen veranderd om het verband met het koloniale verleden te verbreken. De Europese namen verdwenen met het vertrek van de Europese bewoners.

En toch, als je vandaag de dag een bezoek brengt aan Bandoeng, dan wandel je door een stad die nog overduidelijk de trekken van het Nederlandse verleden heeft.

Heel Java draagt dit stempel, maar in Bandoeng is het het duidelijkst. De architectuur van de oude vooroorlogse gebouwen, zowel als de nieuwe gebouwen ademen een Nederlandse sfeer uit en hebben veelal nog dezelfde namen.

Zowel in het huidige Savoy Homann Hotel als het Preanger Hotel wordt met trots de aandacht gevestigd op de architecten A.F. Aalbers en Schoemaker, die de stad zijn bijzondere aanzicht gaven. Hierbij afgebeeld een gebouw in Oost Bandoeng met de schone naam: *Providentie*.

Maar wat nu met het adresboek? Ik heb een kopie ervan beschikbaar gemaakt op mijn website <http://www.boudewynvanoort.com>. Van tijd tot tijd ontvang ik een e-mailverzoek van iemand die informatie zoekt betreffende het verleden van grootvader of grootmoeder, die in Bandoeng gewoond hebben. Ieder die informatie zoekt over voorouders: *Be my guest. Boudewyn van Oort.*

Naast de **straatnamen 'vroeger en nu' van Batavia / Jakarta**

<https://indearchipel.com/2017/05/24/straatnamen-batavia-jakarta/>

heeft **"In De Archipel"** die van **Medan** online staan

<https://indearchipel.com/2017/09/07/straatnamen-medan/>

En nu ook de straatnamen van **Semarang**

<https://indearchipel.com/2018/01/29/straatnamen-semarang/#more-23257>

Verras uw familielid, vriend, kennis of collega met een **GRATIS ABONNEMENT OP NICC MAGAZINE**
info@indisch-centrum-den Haag.nl

TONG TONG FAIR

Donderdag 24 mei t/m zondag 4 juni 2018 – dagelijks 12.00 tot 22.00 uur – Malieveld, Den Haag

Recept

Bakso soep (of Bakso sop, of Bakso soto) is een Indische soep met Bakso balletjes. Deze balletjes zijn in vrijwel iedere toko kant en klaar te koop, maar het is helemaal niet zo moeilijk om ze zelf te maken.

Bakso balletjes

Ingrediënten:

750 gr. rundergehakt (of witvis), 3 teentjes knoflook, 2 el. ketjap manis, 1 tl. sambal oelek, 1 volle el. gehakte selderij, 2 el. bloem, snufje zout, peper uit de molen.

Bereiding:

Meng alles goed door elkaar en rol balletjes van ca 2 cm. doorsnee (net als bij gewone soepballetjes). Kook deze balletjes in water met een beetje zout tot de goed gaar zijn. Let op: gebruik dit kookwater NIET voor de soep.

De soep

Ingrediënten:

1,5 liter water, 2 mergpijpjes 3 fijngehakte teentjes knoflook, 2 tl. gula djawa (palmsuiker) of bruine suiker, 250 gr. gekookte mie, blokje tahu (in reepjes snijden), zakje gebakken uitjes, 4 stengels bladselderij, 1 rode lombok in dunne ringetjes, 1 bosuitje in schuine ringetjes, scheutje ketjap manis, 1 kruidenbouillon blokje, 1 tl. djahé, wat peper uit de molen.

Bereiding:

Maak in een ruime pan een sterke bouillon van de mergpijpjes (ca 1 uur zachtjes koken). Het lekkerste is als je daarna het merg eruit haalt en fijngeprakt door de soep heen mengt. Voeg djahé en het bouillonblokje er aan toe en laat dit oplossen. Voeg dan de gehakte knoflook toe, evenals de peper en de suiker. Doe dan de mie, de lombok ringetjes, gesneden bosui, de balletjes en de tofu apart op een grote schaal. Laat de soepbasis goed doorkoken. Bakso wordt altijd geserveerd in diepe borden of een ruime soepkom.

Leg eerst wat gekookte mie in de kom, daarop 4 tot 5 Bakso balletjes, dan de reepjes tahu, de gesneden lombok ringetjes, bosui ringetjes en een beetje gehakte selderie. Giet hier een of twee soeplepels hete bouillon overheen

Bakso soep

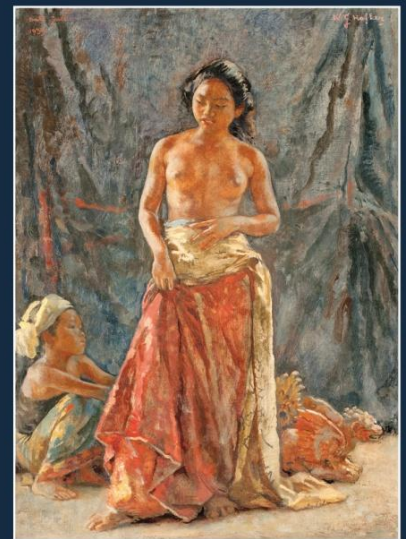
en serveer aan tafel. Zet een kommetje met ketjap manis en niet te vergeten de gebakken uitjes op tafel voor wie het wil.

Selamat makan.

ZEEUWS VEILINGHUIS

GEVRAAGD:
INDISCHE SCHILDERIJEN

W. G. Hofker (1902-1981)
Hamerprijs: € 600.000,-

Herengracht 74, 4331 PX Middelburg
Tel. 0118 - 650 680

WWW.ZEEUWSVEILINGHUIS.NL

(advertentie)

LIKE onze facebookpagina

<https://www.facebook.com/IndischCentrumNICC/>

Just4Kids... voor iedereen van 6 tot 16 jaar

Korte berichten

Gezocht: Jong talent

In de rubriek "Just4Kids" hebben we eerder al aandacht besteed aan jong talent. Zo plaatsten we een artikeltje over twee meisjes die Indonesische dansen leerden en verder ook een stukje over een drumtalentje. Heb jij nou ook zo'n talent? Kan je goed gitaarspelen en treed je ook op? Of ben je een tenniskampioen in de dop, een goed biljarter of kan je heel goed

dansen of zingen? Misschien ben je wel een hele goeie chef-kok, of ben je een kunstschilder of een fotograaf in de dop.

Misschien ook wel een.... Kortom, alle jonge supertalenten van ca. 6

tot ca. 16 jaar oud willen we voor het voetlicht zetten. En wij willen dat aan iedereen vertellen. Als je zelf niet zo heel goed kan schrijven, vraag dan of jouw ouders willen helpen en doe er een fotootje erbij. Of je stuurt jouw verhaal gewoon in je eigen woorden naar de redactie, dan maken wij er samen met jou een echt leuk artikeltje van.

Stuur je reacties dan naar: info@indisch-centrum-denhaag.nl **DOEN HOOR....!!!**

Er zijn nieuwe namen! Muziekgezelschap Vertellus komt weer naar het jaarlijkse Boekids Festival in Theater De Nieuwe Regentes in Den Haag om al spelend kinderverhalen te vertellen. Er komt een workshop paradijs met onder andere een "Gorgelmormel"-workshop en een workshop "Koken voor de Keizer". Veel meer informatie en het volledige programma op: <http://boekids.nl>

Recept

Bami Kwa

De echte Indische bamisoep.
Recept voor 4 personen.

Ingrediënten:

400 gr. hamlappen, 4 djeruk perut blaadjes, 100 gr. garnalen, klein blikje bamboe-shoots, 150 gr. taugé, 100 gr. in reepjes gesneden worteltjes, 150 gr. witte kool, 1 lombok, 1 fijngesneden rode ui, 2 bosuitjes in schuine ringen gesneden, 3 tenen

knoflook, 1/2 tl. trassi, 2 liter water, naar smaak zout, peper, nootmuskaat, 1/2 tl. djahé, bami

Bereiding: Doe het vlees in het water en trek er bouillon van, samen met djeruk perut blaadjes. Verhit wat olie in de wok en fruit

daarin de fijngesneden rode ui, knoflook en de trassi. Snijd het vlees in reepjes en doe dit erbij en bak dit even mee. Doe vervolgens de groenten erbij en breng op smaak met wat zout, peper en nootmuskaat. Giet nu de overgebleven bouillon erbij en laat de soep langzaam aan de kook komen. Kook de bami gaar en laat dit uitlekken. Leg wat bami in een diep bord en overgiet met de soep. Garneer met wat gesneden bladselderie en eventueel wat omeletreepjes. **Selamat makan**

Links4Kids

Heel veel leuke **LINKS** voor kinderen, maar niet alleen voor kinderen:

Doorlink-website naar tal van Indische en Indisch gerelateerde websites, blogs, personen en onderwerpen.
<https://linkenindisch4ever.wordpress.com/>

Website over online **geschiedenis** van, voor en met Indische Nederlanders.
<http://www.indischhistorisch.nl>

Informatie over **schoolles-pakketten** over het voormalige Nederlands-Indië.
www.gastdocenten.com

Indisch Herinneringscentrum Sophiahof, Den Haag
www.indischherinneringscentrum.nl

Moluks Historisch Museum (MHM) Sophiahof, Den Haag
<http://www.museum-maluku.nl/>

Indisch Museum, een digitaal museum over Nederlands-Indië:
<https://indischmuseum.wordpress.com>

Informatie over de **Nationale Indië-Herdenking** op 15 augustus. www.indieherdenking.nl

Een **Indische start-pagina voor de jeugd**: <http://suara-baru-kecil.jouwpagina.nl>

De **Jeugdwebsite** van de Nederlandse Oorlogsgravenstichting (Ned.-Indië).
http://www.eenlevenverloren.nl/index.php?go=home.personen@pag_enr=1

Info over boeken, artikelen, TV- en radiodocumentaires plus LINKS naar sites betreffende het Pakan-Baroe Spoorweg drama.
<http://pakanbaroe.my-free.website/>.

Taman Indonesia, Het leukste kleine Indonesische dierenpark in Nederland. <http://www.taman-indonesia.nl>

Koorenhuis - Den Haag, cursussen en workshops voor muziek, dans, kunst en theater.
<http://www.koorenhuis.nl>

Een informatieve website met heel erg veel **Theatervoorstellingen**, overal in Nederland en voor iedere leeftijd.
<http://www.kindertheater.nl/>

Kunstbende, Een landelijke organisatie met afdelingen in alle provincies voor iedereen van 13 tot en met 18 jaar.
<http://www.kunstbende.nl>

Jeugd Startpagina "Open Start" <http://jeugd.openstart.nl>

Weblog "Indische Jeugd-letteren" Blog van Marjorie van Putten:
<http://indischejeugdletteren.wordpress.com/over-mij/>

Villa Zebra, landelijke jeugd-organisatie
<http://www.villazebra.nl>

Young Adult Books, website met boekrecensies en webshop over boeken voor middelbare scholieren.
<http://www.youngadultbooks.nl/>

Jeugdbieb, leuke en informatieve website. <http://www.jeugdbieb.nl>

Cultuur, Jeugd, Sport en Media in Vlaanderen, website met van alles.
<http://www.cjsm.vlaanderen.be>

Kinderboekenpraatjes. Heel veel boeken uitzoeken voor elke leeftijdsgroep.
<http://www.kinderboekenpraatjes.nl>

Website **Indische Jeugdboeken**, compleet met een bestellink.
<http://www.antiquariaat-anna.nl/boek/kameleonboeken>

C R E A P R O
VERTALINGEN
■
Den Haag

Vertalingen vanuit en naar alle moderne talen
Speciaal: technisch, medisch, juridisch en creatief
Schrijven van uw memoires, brochures en andere teksten

SINDS 1989 VERTALERS & GHOSTWRITERS
DIE U ZORGEN UIT HANDEN NEMEN

Tel: 070-362 05 89 - 06-83205997

W: www.creapro.myplaces.nl @: creapro@worldonline.nl

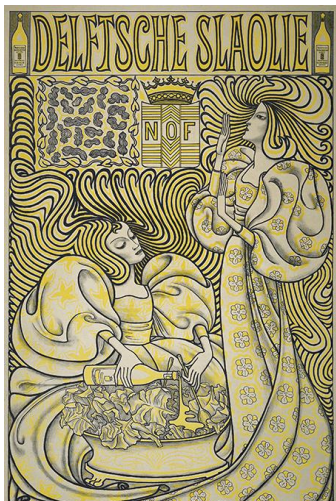
VERTAALWERK & GHOSTWRITING

(advertentie)

De Indische Agenda

LET OP! Sluitingsdatum kopij op 8 maart 2018

T/m 3 juni 2018: Jan Toorop en het animisme. Deze tentoonstelling richt zich vrijwel volledig op de afkomst van de kunstenaar.

Hij groeide op in de natuur, het ruige oerwoud en voelde zich één met de Javaanse natuur en met de cultuur. De tentoonstelling is tot stand gekomen dankzij het feit dat vele particulieren en instellingen Toorop's werk in bruikleen hebben gegeven, mede dankzij de inspanningen van de bekende Frans Leidelmeijer. De locatie is: **Musee Lalique**, Gasthuisstraat 1, Doesburg. Zie voor entreprijzen, openingstijden en andere info: <http://www.musee-lalique.nl>.

T/m 30 juni 2019: Indonesische Bronzen – Schatten uit het Depot. Het Museum voor Volkenkunde toont een bijzondere verzameling bronzen voorwerpen die normaal in het depot blijven. Er zijn meer dan 200 Indonesische voorwerpen opgesteld. Ze bieden

een schat aan informatie over de geschiedenis van Indonesië. De beeldjes zijn eeuwenoud, gemaakt tussen de 8^e en 15^e eeuw, een periode waarin Java het centrum was van Hindoeïsme en Boeddhisme. Een tijdvak waarin ook enorme monumenten zoals de Boeddhistische Borobudur en de Hindoeïstische Tempel van Prambanan ontstonden. De beeldjes zijn grotendeels op Java gevonden, maar komen daar oorspronkelijk niet vandaan. Uit recent onderzoek weten we dat Java in die tijd via zee metaalstaven importeerde. De moeite waard om deze bijzondere tentoonstelling te bezichtigen. Locatie: **Museum Volkenkunde**. Steenstraat 1, 2312 BS Leiden. Openingstijden: Di. t/m Zo: 10.00 – 17.00 uur. Alle verdere bezoekersinfo: www.volkenkunde.nl.

T/m 18 juli 2018: Expositie Rotterdamsche Lloyd. Grote tentoonstelling met een LINK tussen de Koninklijke Rotterdamsche Lloyd en de beroemde scheepswerf "De Schelde". Deze werf was tussen 1882 en 1947 'hofleverancier' van de Lloyd. Het KRL-Museum heeft deze expositie

ingericht samen met Damen Schelde en Museum Scheldewerf. Genoemde organisaties zijn onlosmakelijk verbonden aan Nederlands-Indië en Indonesië. Mede om deze reden heeft ook Wieteke van Dort acte de presence gegeven tijdens de opening op 17 januari jl. Bij de opening werd de geheel gerestaureerde "Blaas", de bij veel Vlissingers bekende fabrieksfluit door de Damen Schelde directie aan het Museum

geschonken. Deze bijzondere expositie wordt gehouden op twee locaties: **Damen Schelde Naval Shipbuilding**, De Willem Ruysstraat 99 (gratis entree, openingstijden: 09.00 tot 17.00 uur) en **Museum de Scheldewerf**, De Willem Ruysstraat 100 (kleine entree), 4381 NK Vlissingen. Openingstijden: 13.00 tot 17.00 uur. Info: krl-museum@kpnmail.nl

T/m 21 mei 2018: Expositie 'Van Dehua naar Otterlo'. Op deze tentoonstelling over het Chinees Porselein en tegels worden porseleinen beelden en bijzondere tegels getoond van twee hedendaagse Chinese kunstenaars uit de stad Dehua, traditioneel centrum van het Chinees porselein. De stad Dehua

ligt in de provincie, een belangrijk handelsknooppunt in het Zuid-oosten van China, aan de Straat van Taiwan. Locatie: **Nederlands Tegelmuseum**, Eikenzoom 12, 6731 BH Otterlo. Openingstijden: 13.00 tot 17.00 uur, maandags gesloten. Toegang: € 6,50 pp, kinderen t/m 12 jr. € 3,00. Info: www.nederlandstegelmuseum.nl.

24 maart 2018: Pasar Buku en opening Indische bibliotheek. Voor de derde keer organiseert Taman Indonesia de Pasar Buku, een markt vol boeken, verhalen en schrijvers. Zo is er dit keer een verhalenroute door de tuin, kun je meeschrijven aan een verhaal en kennismaken met schrijvers,

poëten en andere creatievelingen die affiniteit hebben met Indonesië of het voormalige Nederlands-Indië. Tevens opent Taman Indonesia dit jaar een Indische bibliotheek in het park met een indrukwekkende hoeveelheid boeken, zowel oud als nieuw. Als je abonnee wordt van de Indische Bieb, kun je ook boeken lenen, zoals bij andere bibliotheken ook.

Op de Pasar Buku zijn schrijvers aanwezig, zoals onder andere Tjeerd Ligthart en Shirley Rigault, die vertellen over hun werk en eruit voordragen. Voor de kids is er een leuke verkleedhoek met Indonesische klederdrachten en wordt er een bijzondere speurtocht georganiseerd. Locatie: **Dierenpark Taman Indonesia**, Kallenkote 53, 8345 HE Kallenkote (nabij Steenwijk). Tel: 0521-511189. Meer info op de website: www.taman-indonesia.nl.

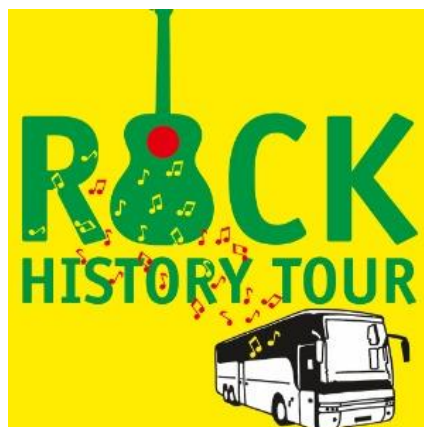
29 april 2018: 9^e Tjidengkamp Reünie. In Bronbeek vindt weer de jaarlijkse Tjideng Reünie plaats met als gastsprekers *Robin van Doorn* (zij schreef een indrukwekkend werkstuk over Tjideng op basis van gesprekken met haar oma). *Jeroen Kemperman*, onderzoeker bij het NIOD en redacteur

van de serie "Japanse bezetting in Dagboeken", waarin ook een deel over Tjideng. *Inez Schelfhout*, GZ psycholoog, werkzaam bij de "Stichting 45" in Oegstgeest. Locatie: **Kumpulan Bronbeek**,

Velperweg 147, 6824 MB Arnhem. Tijd: vanaf 10.30 uur. Bezoekt u voor inlichtingen of om u aan te melden voor de Reünie: www.tjidengkamp.nl of via e-mail: henk.camping@tjidengkamp.nl. Tel: 06-20019553.

12 mei & 2 juni: Haagse Rock History Tour. De inmiddels wijd en zijd bekende Rock History Tour van Marcello's Art Factory and Rock Gallery aan de Haagse Koningin Emmakade is weer van start gegaan. De eerste edities waren razendsnel vol bezet. Maar er komen er dit jaar nog meer, onder andere op 12 mei en 2 juni. Vorig jaar organiseerde Marcello in samenwerking met het Tong Tong Festival een totaal uitverkochte Indo Rock Tour. Of dat dit jaar weer het geval is kunt u wellicht volgende keer in deze rubriek lezen of kijkt u anders Op de website: <http://tongtongfair.nl>. In ieder geval kunt u zich voor de komende twee Tours nog inschrijven, maar wees er wel snel bij want voor u het weet is het volgeboekt. Met een luxe touringcar rijdt u langs tal van plekken uit de Haagse beatgeschiedenis uit de 60's en 70's. Aan boord is live muziek en de reisleiding is in handen van ex Golden Earring gitarist Peter de Ronde, hierin bijgestaan door kunstenaar Marcello. Vertrekpunt:

Marcello's Art Factory and Rock Gallery, Koningin Emmakade 148, 2518 JK Den Haag. Vertrektijd 14.00 uur. Deelnemers kaarten: € 49,95 pp. Deze prijs is

incl. koffie of thee voor vertrek, een glaasje onderweg op een speciale locatie en dan nog een wijntje of biertje na terugkomst in Marcello's galerie. De Tour duurt ongeveer twee uur. Nadere info: <https://denhaag.com/nl/event/44027/rock-history-tour>.

18 mei 2018: Symposium en boekpresentatie: 'Onderzoek naar ziekten en zorg in Nederlands-Indië'. Symposium, verzorgd door de Nederlandse Vereniging voor Medische Geschiedenis, met diverse sprekers en presentaties over bovenvermeld onderwerp met om 13.00 uur een lunch (rijsttafel). Na de lunchpauze diverse kleine presentaties

door de auteurs van het boek "The medical journal of the Dutch Indies 1852-1942". Dit boek is tevens ter plaatse te koop voor € 20,00. Onderwerpen zijn onder andere: gynaecologie, Geneeskundige Dienst, Framboesia Tropica, Hospitalen en Kindergeneeskunde. Tijdens de pauzes kunnen de deelnemers een collectie foto's bezichtigen over de gezondheidszorg in Nederlands-Indië. Aan het bijwonen van het symposium en de boekpresentatie zijn geen kosten verbonden. Wel is de heerlijke uitgebreide rijsttafel voor eigen rekening à € 18,50. Aanmelden voor deze dag is noodzakelijk via een e-mail naar: eq.hesseling@hetnet.nl. Vermeld daarbij tevens of u wel of niet van de lunch gebruik wilt maken. Locatie: **Congrescentrum Kumpulan**, Landgoed Bronbeek, Velperweg 147, 6824 MB Arnhem. Tijden: 10.00 tot ca. 16.10 uur. Meer informatie op de website: <http://www.nvmg.nl/docs/progrmma20180518.pdf>.

Pasar Kalender 2018

(update: 1 maart 2018)

Januari

13, 14: Steenwijk <http://www.istimewa-events.nl>.
00, 00: Breda <http://www.winkelcentrumhogevucht.nl>

Februari

9, 10, 11: Antwerpen (BE) <http://www.azieinantwerpen.be>
17 t/m 25: Amsterdam <http://www.istimewa-events.nl>

Maart

3, 4: Rijswijk (ZH) www.pasarmalamrijswijk.nl
9, 10, 11: Zwolle <http://www.istimewa-events.nl>
19: Kallenkote (Steenwijk) www.tamanindonesia.nl
23, 24, 25: Eindhoven www.stellarevents.nl
31, Rotterdam <http://www.istimewa-events.nl>

April

1, 2: Rotterdam <http://www.istimewa-events.nl>
7, 8, 9 Den Bosch www.pasarfestival.nl
20, 21, 22: Nieuwegein www.stellarevents.nl

Mei

5, 6: Kallenkote (Steenwijk) www.taman-indonesia.nl
4, 5, 6 Zutphen www.pasarfestival.nl
10 t/m 13: Antwerpen (BE) <http://www.istimewa-events.nl>
19, 20, 21: Den Helder www.stellarevents.nl
24 t/m 27: Gorinchem <http://www.istimewa-events.nl>
25 t/m 31: Malieveld Den Haag www.tongtongfair.nl

Juni

1 t/m 5: Malieveld, Den Haag www.tongtongfair.nl
8, 9, 10 Hardenberg www.pasarfestival.nl
16: Wageningen <http://www.zinzia.nl>
16, 17: Kallenkote (Steenwijk) www.taman-indonesia.nl
22, 23, 24: Leeuwarden www.stellarevents.nl
29, 30: Gorinchem www.pasarfestival.nl
29, 30: Zeist <http://www.istimewa-events.nl>

Juli

1: Gorinchem www.pasarfestival.nl
1: Zeist <http://www.istimewa-events.nl>
6, 7, 8: Vlissingen www.stellarevents.nl
7, 8: Kallenkote (Steenwijk) www.taman-indonesia.nl

8: Breda www.raffyzorg.nl
14, 15, 16: Groningen www.pasarfestival.nl
21, 22: Emmeloord www.stellarevents.nl
25 t/m 29: Steenwijk <http://www.istimewa-events.nl>
27, 28, 29: Oostende (BE) <http://www.istimewa-events.nl>

Augustus

3, 4, 5: Spijk <http://www.istimewa-events.nl>
11: Oost-Souburg <http://www.mae-uku.nl>
12 t/m 15: Dordrecht <http://www.istimewa-events.nl>
17: Kallenkote (Steenwijk) www.taman-indonesia.nl
25, 26 Leiden www.stichtingstellar.nl

September

1, 2: Almere www.indischefeestavond.nl
7, 8, 9: Assen www.pasarfestival.nl
15, 16: Kallenkote www.taman-indonesia.nl
??: Utrecht www.vrijooosttimor.nl
21, 22, 23: Arnhem www.stellarevents.nl
28, 29, 30: Enschede www.pasarfestival.nl
29, 30: Maastricht <http://www.istimewa-events.nl>

Oktober

1, Maastricht <http://www.istimewa-events.nl>
5, 6, 7: Haarlem www.stellarevents.nl
??: Amersfoort www.emiclaer.nl
11 t/m 14: Alphen a/d Rijn <http://www.istimewa-events.nl>
20, 21, 22: Nijmegen www.pasarfestival.nl
27, 28: Leek www.stichtingstellar.nl

November

3, 4: Rijswijk www.pasarmalamrijswijk.nl
9, 10, 11: Venray www.pasarfestival.nl
23, 24, 25: Rotterdam www.pasarfestival.nl

December

??: Den Bosch www.sccdehelftheuvel.nl
22 dec. t/m 6 jan.: (behalve 1^e Kerstdag en Nieuwjaarsdag)
Arnhem, Burgers Zoo <http://www.istimewa-events.nl>

Ziet u nog een foutje in deze lijst of heeft u een aanvulling of aan-/afmelding? Mail het ons.

Uw pasar aanmelden voor deze lijst ? # info@indisch-centrum-denhaag.nl
ook kleine particuliere en verenigings pasars welkom (ter beoordeling door de redactie)

1ct

MEER DAN 40 NIEUW
LANDEN

1ct naar **vaste lijn** /min

[Meer informatie](#)

Colofon

Digitaal maandelijks Magazine van:
Nederlands Indisch Cultureel Centrum

Hoofdredacteur: Hans Vogelsang

Redactie:

Jean-Marie Bosch van Drakestein

Ron Kraft

Fotoredactie: Han Dehne

Juniorredacteur: Chinook de Deugd

Correspondenten:

Albert van Prehn (Muziek, column)

Silfraire Delhay (Indisch Platform)

Sabina de Rozario (Door Blauwe Ogen)

Armando Ello (Hoezo Indo)

Ivo Pabbruwe (New Zealand)

Vormgeving & lay-out: Hans Vogelsang

Ondersteuning: Groep de Mos

Technische realisatie & verzending:

Dennis van der Ham

<http://www.borca-online.nl/>

Versijning: ca. de 15^e van elke maand

Sluitingsdatum kopij en advertenties:

de 10^e van elke maand

Advertentietarieven: op aanvraag

Abonnementen NICC Magazine: GRATIS

info@indisch-centrum-den Haag.nl

Postadres: Newtonstraat 660

2562 LA Den Haag - Netherlands

W: www.indisch-centrum-den Haag.nl

E: <http://indisch-centrum-den Haag.blogspot.com>

@: info@indisch-centrum-den Haag.nl

Rabobank IBAN: NL39 RABO 0129 216 836

t.n.v. N.I.C.C. te Den Haag

BIC: RABONL2U

Overname van (delen van de) inhoud is toegestaan, mits met bronvermelding.

© 2018 N.I.C.C. Den Haag

Herdenkingssymbool Melati

De Melati, de Indische jasmijn, is het herdenkingssymbool dat u onder andere kunt dragen op 15 augustus.

Prijs: per stuk : € 3,00; per 5 stuks: € 12,50; per 10 stuks: € 25,00

De prijzen zijn incl. administratie- en verzendkosten (Nederland)

Bestellen: <http://webshop.indieherdenking.nl/nl/>

SHOPDEN
BORCA ONLINE

Borca Online
Computer Service

Weimarstraat 39
2562 GP Den Haag
070-364 2806
www.borca-online.nl

e-mail adressenlijst

	NAAM	e - MAIL ADRES
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		

Deze e-mail-adressenlijst 'knippen en plakken' en versturen naar e-mail: info@indisch-centrum-den Haag.nl of printen en versturen per post (voldoende frankeren) naar: Administratie NICC Magazine # Newtonstraat 660 # 2562 LA Den Haag